

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту

(повна назва факультету)

Кафедра менеджменту та адміністрування

(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня

бакалавра

(назва освітнього ступеня)

на тему: «Управління сталим розвитком громади, на прикладі Клесівської
територіальної громади»

Виконав(ла): студент(ка) 4 курсу групи БА-41
спеціальності 281 Публічне управління та
адміністрування

(шифр і назва спеціальності)

(підпис) Бережницька З. В.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис) Юрик Н. Є.
(прізвище та ініціали)

Нормоконтроль _____
(підпис) Мосій О. Б.
(прізвище та ініціали)

Завідувач
кафедри _____
(підпис) Сороківська О. А.
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(підпис) Андрушків Б.М.
(прізвище та ініціали)

Тернопіль
2023

АНОТАЦІЯ

Бережницька З. В. Управління сталим розвитком громади, на прикладі Клесівської територіальної громади.

Кваліфікаційна робота бакалавра: 64 сторінки, 20 рисунків, 17 таблиць, 25 літературних джерел.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні розробки в сфері управління сталим розвитком Клесівської громади.

Об'єкт дослідження – система управління сталим розвитком Клесівської громади.

Мета дослідження – дослідити систему управління сталим розвитком в Клесівській територіальній громаді та запропонувати шляхи її покращення.

Методи дослідження – теоретичний аналіз, статистичний аналіз, порівняння, синтез, спостереження та інші.

Розроблено рекомендації щодо залучення мешканців до управління сталим розвитком досліджуваної громади; обґрунтувати доцільність вдосконалення системи управління сталим економічним розвитком Клесівської громади шляхом реалізації проекту створення коворкінг-центру.

Основні результати, що були одержані під час дослідження, можуть бути запроваджені в діяльність досліджуваної громади.

Ключові слова: громада; сталий розвиток, управління, громадськість, коворкінг-центр.

SUMMARY

Berezhnyts'ka Z. V. Management of the community sustainable development (Klesiv local community as a case study)

Qualifying bachelor paper consists of 64 pages, 20 figures, 17 tables, and 25 references.

The subject of paper is theoretical and practical developments in the field of the sustainable development management of the Klesiv local community.

The object of paper is sustainable development management system of the Klesiv local community.

The aim of paper is to investigate the sustainable development management system in the Klesiv local community and to propose ways its improvement.

The results are obtained with the following research methods: theoretical analysis, statistical analysis, comparison, synthesis, observation and others.

Involvement of residents in the of sustainable development management of the investigated community have been recommended; project of creating a co-working center as a way to improve sustainable economic development management of the Klesiv local community have been justified.

The main results obtained during the research can be implemented in the activity of investigated local community.

Key words: community; sustainable development, management, public, co-working center.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ..	7
1.1 Сутність концепції сталого розвитку.....	7
1.2 Територіальні громади як основа впровадження концепції сталого розвитку в Україні	12
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ В КЛЕСІВСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	18
2.1 Характеристика Клесівської громади з позиції сталого розвитку	18
2.2 Аналіз стратегії сталого розвитку Клесівської громади	28
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ КЛЕСІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	33
3.1 Залучення мешканців до управління сталим розвитком досліджуваної громади	33
3.2 Вдосконалення системи управління сталим економічним розвитком Клесівської громади	39
РОЗДІЛ 4. БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ	51
4.1 Проведення рятувальних та інших невідкладних робіт при надзвичайних ситуаціях	51
4.2 Особливості заходів електробезпеки для працівників Клесівської селищної ради	54
Висновки	57
Бібліографія.....	60

ВСТУП

Актуальність теми роботи полягає в тому, що сьогодні в суспільстві, зокрема в економічній, екологічній чи демографічній сферах, відбувається дуже багато змін. Велика кількість проблем пов'язано із тим, що зростає використання ресурсів і досить скоро планета не зможе утримати людство. Зіткнувшись із різноманітним викликом і кризою, було запропоновано концепцію сталого розвитку. Проте впровадження концепції в країні має починатись із створення передумов для ефективного і стабільного розвитку кожної території, кожної громади. Формування і втілення активної й виваженої стратегії сталого розвитку для громади сприятиме реалізації необхідних змін, направлених на формування партнерських стосунків між місцевою владою, бізнесом і громадою, в результаті чого отримаємо зростання рівня задоволення сьогоднішніх й майбутніх як потреб мешканців зокрема, так і громади загалом.

Теоретичні і практичні дослідження в сфері реалізації концепції сталого розвитку проводились багатьма фахівцями-теоретиками і практиками в їх публікаціях. Серед фахівців, що вивчали і працювали над удосконаленням системи управління сталим розвитком як в суспільстві загалом, так і в громаді зокрема є Вальд Б. [1], Бех В. П., Бех Ю. В., Туленков М. В., Кравченко А. А., Макаренко Л. М., Рябека О. Г., Крохмаль Н. В., Чепак В. В., Чепуренко Я. О. [5], Кожина А. В. [6], Писеревський І. М. [7], Тодюрюк С. [9], Патинська М. М. [11] та інші.

Мета дослідження – дослідити систему управління сталим розвитком в Клесівській територіальній громаді та запропонувати шляхи її покращення.

Завдання дослідження включають:

- 1) визначити сутність концепції сталого розвитку;
- 2) оцінити місце територіальної громади в реалізації концепції сталого розвитку в Україні;
- 3) охарактеризувати Клесівську територіальну громаду з позиції сталого розвитку;

- 4) проаналізувати стратегію сталого розвитку Клесівської громади;
- 5) розробити рекомендації щодо залучення мешканців до управління сталим розвитком досліджуваної громади;
- б) обґрунтувати доцільність вдосконалення системи управління сталим економічним розвитком Клесівської громади шляхом реалізації проекту створення коворкінг-центру.

Об'єкт дослідження – система управління сталим розвитком Вдосконалення системи управління сталим економічним розвитком Клесівської громади.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні розробки в сфері управління сталим розвитком Клесівської громади.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, статистичний аналіз, порівняння, синтез, спостереження та інші.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що проведені дослідження теоретичних положень концепції сталого розвитку та запропоновані напрямки вдосконалення системи управління сталим розвитком в громаді можуть бути впроваджені в Клесівській територіальній громаді.

Інформаційна база дослідження: дослідження і роботи вітчизняних науковців, монографії, підручники, посібники, збірники тез конференції, нормативно-правові документи, інформація про Клесівську територіальну громаду, отримана із веб-сайта та офіційних документів, та інші.

Структура та обсяг дослідження. Робота включає вступ, чотири розділи, висновки. Дослідження містить 64 сторінки тексту, 20 рисунків, 17 таблиць. Бібліографія включає 25 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

1.1 Сутність концепції сталого розвитку

Сьогодні в суспільстві, зокрема в економічній, екологічній чи демографічній сферах, відбувається дуже багато змін. Велика кількість проблем пов'язано із тим, що зростає використання ресурсів і досить скоро планета не зможе нас утримати. Зіткнувшись із різноманітним викликів і криз, було запропоновано концепцію сталого розвитку.

Концепція сталого розвитку (в оригіналі на англійській мові звучить «sustainable development») має багато трактувань. Найбільш повним, на нашу думку, є визначення, яке дає Міжнародна комісія ООН з навколишнього середовища і розвитку. Воно звучить так: «Сталий розвиток задовольняє потреби сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольнити свої» [1]. Якщо більш детально розглянути запропоноване визначення, то зрозуміло, що сталий розвиток суспільства має бути направлений на довгострокову перспективу. Іншими словами в суспільстві треба досягнути економічну і соціальну справедливість, а також збереження довкілля й відновлення природних ресурсів, які використовуються для успішного існування протягом тривалого часу.

Взагалі концепція сталого розвитку (хоча сам термін тоді ще не з'явився) бере свій початок із 1972 року, коли була зроблена доповідь на тему «Межі зростання» Римським клубом, яка підсумувала, що тогочасний економічний розвиток не відповідав довготривалому життю нашої планети, тобто вперше акцентовано увагу на прямому конфлікті між економікою і екологією [1].

Саме поняття «сталий розвиток» вперше застосував в 1980 році Міжнародний союз охорони природи в своєму документі «Всесвітня стратегія охорони природи» [1]. Проте тоді даний термін не набув популярності і його лише в 1987 році зрозуміли й почали активно використовувати. Це відбулось завдяки доповіді під назвою «Наше спільне майбутнє», зробленою Гру Гарлем Брундтланд

від імені комісії ООН. Саме завдяки цій доповіді стало зрозуміло суть концепції і даний термін став центральною ідеєю для проведення конференцій ООН та розробки стратегії для різних країн [1].

Суттю концепції сталого розвитку стало те, що мають бути визначені життєздатні схеми розвитку суспільства, які враховують та ведуть до збалансування трьох важливих сфер людської діяльності: економічної, соціальної та екологічної [1]. При цьому, розробляючи стратегії і приймаючи рішення, уряди і керівники повинні орієнтуватись не лише на найближчі 10-20 років, а на дуже далеке майбутнє. Думка, що центральне місце в концепції займає екологічна ситуація і її покращення, є не дуже правильна, тому що вирішенню проблем екології відводиться третина уваги. Решта уваги зосереджується на вирішенні економічних і соціальних проблем суспільства (рис. 1.1). На думку розробників концепції, основою для сталого розвитку є розв'язання саме екологічних і економічних проблем та врахування економічних й екологічних інтересів суспільства, причому порушення балансу між ними веде до того, що якість життя людини в цьому суспільстві погіршиться [2].

Рисунок 1.1 – Складові сталого розвитку

Джерело: [2]

Центральними дійовими особами концепції сталого розвитку є людина сучасна і людина в майбутньому, а також узгодження усіх аспектів розвитку суспільства з сучасними та майбутніми потребами. До цих аспектів розвитку відносять економічний розвиток, експлуатацію ресурсів, спрямованість інвестицій, боротьбу з голодом, освіту, охорону здоров'я, зайнятість тощо [1].

Для поглибленого розуміння і практичного спрямування концепції сталого розвитку в 2015 році на саміті ООН були запропоновані 17 цілей сталого розвитку для сучасного суспільства (табл. 1.1). Вони відобразилися в документі «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [3], який погодили керівники майже 200 країн. Відповідно до цього документу сталий розвиток став головною ідеєю, відповідно до якої світ домовився жити і змінюватися до 2030 року. Країни-підписанти мають докласти максимум зусиль і вжити всіх потрібних заходів, щоб досягнути вказаних 17 цілей. Особливістю 17 цілей сталого розвитку є те, що вони сформовані досить абстрактно, що, з одного боку, складно оцінити ступінь їх досягнення, але з іншого – кожна країна має можливість самостійно вирішити що саме потрібно робити для їх досягнення і за допомогою яких методів [1]. Окрім того, цілі є взаємопов'язаними, бо вирішення завдань однієї цілі сприяє вирішенню завдань іншої [4].

Таблиця 1.1 – Цілі і завдання сталого розвитку до 2030 року

Порядок цілі	Зміст цілі	Основні завдання, виконання яких сприяє досягненню цілі
1	2	3
Ціль 1	Подолання бідності	Зменшення бідності (зокрема крайньої, коли рівень споживання на одну людину за добу становить 1,25 дол. США); забезпечення рівних прав усім людям на ресурси та базові послуги суспільства
Ціль 2	Викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення раціонального ведення сільського господарства	Ліквідація голоду та забезпечення населенню доступ до безпечної їжі; підвищення продуктивності сільськогосподарських виробництв різної форми власності; покращення методів ведення сільського господарства

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Ціль 3	Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку	Зниження показників смертності при пологах і дітей до 5 років; знищення епідемії ряду інфекційних хвороб та зниження рівня смертності від неінфекційних хвороб; підтримка психічного здоров'я людей; покращення профілактики і лікування від різних залежностей; загалом підвищення рівня охоплення населення послугами сфери охорони здоров'я
Ціль 4	Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх	Забезпечення усім дітям рівного доступу до занять раннього розвитку і дошкільної освіти, до безкоштовної початкової і середньої освіти; забезпечення доступу до освіти уразливих верст людства; забезпечення рівного доступу до професійно-технічної та вищої освіти
Ціль 5	Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток	Ліквідування всіх форм дискримінації та всіх форм насильства щодо дівчат і жінок; забезпечення рівних можливостей для участі жінок в управлінні та інших сферах життя суспільства
Ціль 6	Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією	Забезпечення доступу усіх людей до безпечної питтєвої води; розробка та реалізація заходів із підвищення якості водних ресурсів та зростання ефективності водокористування; забезпечення охорони та відновлення водних екосистем
Ціль 7	Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії	Забезпечення рівного доступу усіх людей до енергоспоживання; розробка заходів та технологій для підвищення частки енергії від відновлюваних її джерел
Ціль 8	Сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх	Підвищення продуктивності економіки різних країн; реалізація заходів, направлених на створення нових робочих місць, розширення підприємництва та інноваційної діяльності; підвищення рівня зайнятості населення; ліквідування усіх форм рабства і торгівлі людьми
Ціль 9	Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям	Розробка заходів для розвитку інфраструктури країн; розширення доступу підприємств різного розміру, форми власності і галузевої приналежності до фінансових послуг; робота над модернізацією і переобладнанням підприємств відповідно до сучасних вимог
Ціль 10	Скорочення нерівності всередині країн і між ними	Досягнення зростання доходів найменш забезпечених прошарків населення різних країн (особливо, країн, що розвиваються); розширення можливості участі людей у всіх сферах життя країн; скасування різних дискримінаційних дій і заходів (зокрема законів)

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Ціль 11	Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів	Забезпечення доступу усіх людей до недорогого і безпечного житла; ліквідування нетрів; забезпечення рівної можливості населенню користуватись транспортними системами країн; забезпечення збереження природної і культурної спадщини в світі; зниження негативного впливу життєдіяльності населення на екологію
Ціль 12	Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва	Забезпечення раціонального використання усіх природних ресурсів та безпечного використання хімічних речовин; скорочення обсягів усіх видів відходів виробництв і людей
Ціль 13	Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками	Підвищення стійкості та адаптації до небезпечних природних явищ; розроблення заходів для пом'якшення наслідків зміни клімату
Ціль 14	Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку	Забезпечення суттєвого зменшення забруднення морського середовища; забезпечення захисту прибережних та морських екосистем; зменшення рівня незаконного рибного промислу
Ціль 15	Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття	Забезпечення суттєвого зменшення забруднення екосистем суші (гірських, лісових, прісноводних тощо) та розробка заходів для їх відновлення; забезпечення розроблення заходів для боротьби з опустеленням та над відновленням ґрунтів; забезпечення збереження біорізноманіття; зниження браконьєрство
Ціль 16	Сприяння розбудові миролюбного і всеохоплюючого суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях	Забезпечення скорочення усіх форм і видів насильства; сприяння верховенству права; скорочення незаконних фінансових потоків, корупції, обігу зброї тощо; розроблення заходів для захисту основних свобод громадян; заохочення прийняття недискримінаційних законів та ведення недискримінаційної політики
Ціль 17	Зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності	Забезпечення мобілізації фінансових ресурсів та заохочення інвестицій для країн, що потребують цього; забезпечення розвитку безпечних і екологічних технологій; забезпечення розвитку відкритої і справедливої системи торгівлі; забезпечення співпраці і партнерства у всіх сферах

Джерело: узагальнено автором на основі [3-4]

Якщо детально розглянути саму концепцію сталого розвитку та її 17 цілей, то можна побачити, що вона відображає спроби вирівнювання як рівня якості життя

людей різних країн, так і загалом зростання рівня життя в світі. Проте зростання рівня життя має відбуватись за рахунок розвитку науки і появи нових технологій. Разом з тим в концепції вказується, що необхідно працювати над зменшенням споживання ресурсів, шукати нові види матеріалів та альтернативні джерела енергії, впроваджувати такі технології, які ведуть до зниження навантаження на природу та покращують здоров'я людей [2].

Поряд із прихильниками концепції сталого розвитку існують також і її критики. Основними пунктами для критики даної концепції виступають [1]:

- відсутність конкретики в рішеннях – цілі та завдання часто звучать дуже загально та часто неможливо знайти підґрунтя для їх успішної реалізації;
- сталий розвиток вважають утопією, бо він направлений на встановлення рівності, котру в більшості суспільств досягнути неможливо;
- визначені в концепції цілі і завдання відповідно до публікації в The Economist є «хаосом», деякі цілі конкурують між собою при досягненні й деякі є продовженням тих цілей, які були визначені в попередніх цілях розвитку світу.

Проте не дивлячись на критику концепції, багато фахівців визнають її дуже актуальною для сьогодення. Це пов'язано з тим, що економічний і технологічний розвиток сучасних країн відбувався за рахунок екології, вичерпання ресурсів, здешевлення робочої сили тощо. Найбільшою проблемою такого розвитку є те, що за це будуть платити не стільки сьогоденні покоління людей, а наступні. Окрім того, проблемою є те, що темп використання усіх ресурсів планети при такому типі розвитку зростає, що впливає на довкілля та суспільство загалом. Саме тому на передній план і виходить збалансування усіх сфер будь-якої країни (економічної, екологічної і суспільної), не ставлячи котрусь із них в пріоритет.

1.2 Територіальні громади як основа впровадження концепції сталого розвитку в Україні

Україна підтримала концепцію сталого розвитку і вже в 2017 році урядовці презентували доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», в які було вказано

86 завдань для нашої країни. В наступні роки сталий розвиток вже став орієнтиром для усіх важливих стратегічних документів держави, зокрема для бюджету [1].

Окрім того, Україна поряд із впровадженням концепції сталого розвитку все більше входить в глобальний простір. Глобалізаційні тенденції в українському суспільстві пошуку нових форм розвитку усіх сфер життєдіяльності країни і населення. Разом з тим глобалізація потребує посилення інтеграції між країнами, що в свою чергу веде до нових викликів. Таким чином, глобалізаційні процеси та впровадження концепції сталого розвитку стають актуальними не лише на рівні держави, а й на рівні регіонів і територіальних громад [6, 7]. Для громади навіть було запропоновано стандарт України «Сталий розвиток у громадах. Система управління сталим розвитком. Вимоги та настанови щодо використання» [8].

При вивченні шляхів реалізації концепції сталого розвитку в державі фахівці дійшли висновку, що цей процес має починатися із територіальної громади і рухатись до рівня держави чи світового рівня, тобто знизу-вверх [9, с. 16]. Для того, щоб перевести регіон чи громаду в умови функціонування в межах концепції сталого розвитку, потрібно не тільки оцінити рівень їх забезпеченості різними ресурсами чи збалансувати інтереси (зокрема соціальні, економічні і екологічні) суб'єктів місцевої політики, а ще потрібно детально оцінити підприємства різних секторів економіки, що функціонують на території громади [10].

Таким чином, внаслідок проведеної реформи місцевого самоврядування і децентралізації в Україні органи місцевого самоврядування стали головною дійовою особою для налагодження процесів місцевого розвитку. Саме від професіоналізму і дій на системній основі представників місцевої влади залежить рівень розвитку територій та покращення рівня життя їх мешканців. Фактично саме територіальні громади стають рушійною силою та лідерами для здійснення змін в громадах.

Відповідно до сучасних умов перед територіальними громадами стоїть завдання забезпечити їх не просто розвиток, а сталий розвиток. Саме тому при визначенні пріоритетів майбутньої діяльності треба орієнтуватись на три основні складові сталого розвитку. Для громад сталий розвиток виражається у

економічному розвитку, рівному доступу мешканців громади до усіх публічних послуг та послуг охорони здоров'я, соціальному благополуччі, досягненні чистоти навколишнього середовища та екологічної безпеки території [10].

Класичне визначення сталого розвитку вказує на те, що його базовими (основними) складовими виступають економічна, екологічна і суспільна (її іноді називають соціальною). Економічна складова для територіальної громади направлена на підвищення продуктивності суспільної праці, екологічної компоненти – на збереження і відновлення довкілля, а суспільна (чи соціальна) – на поліпшення добробуту підвищення рівня життя жителів громади [11].

Проте деякі фахівці вважають [12, с. 6-7], що для ефективного використання такого інструменту як сталий розвиток для громади необхідно врахувати й інші компоненти, зокрема інституційну компоненту, науку та освіту. Їх взаємозв'язок відображено на рис. 1.2.

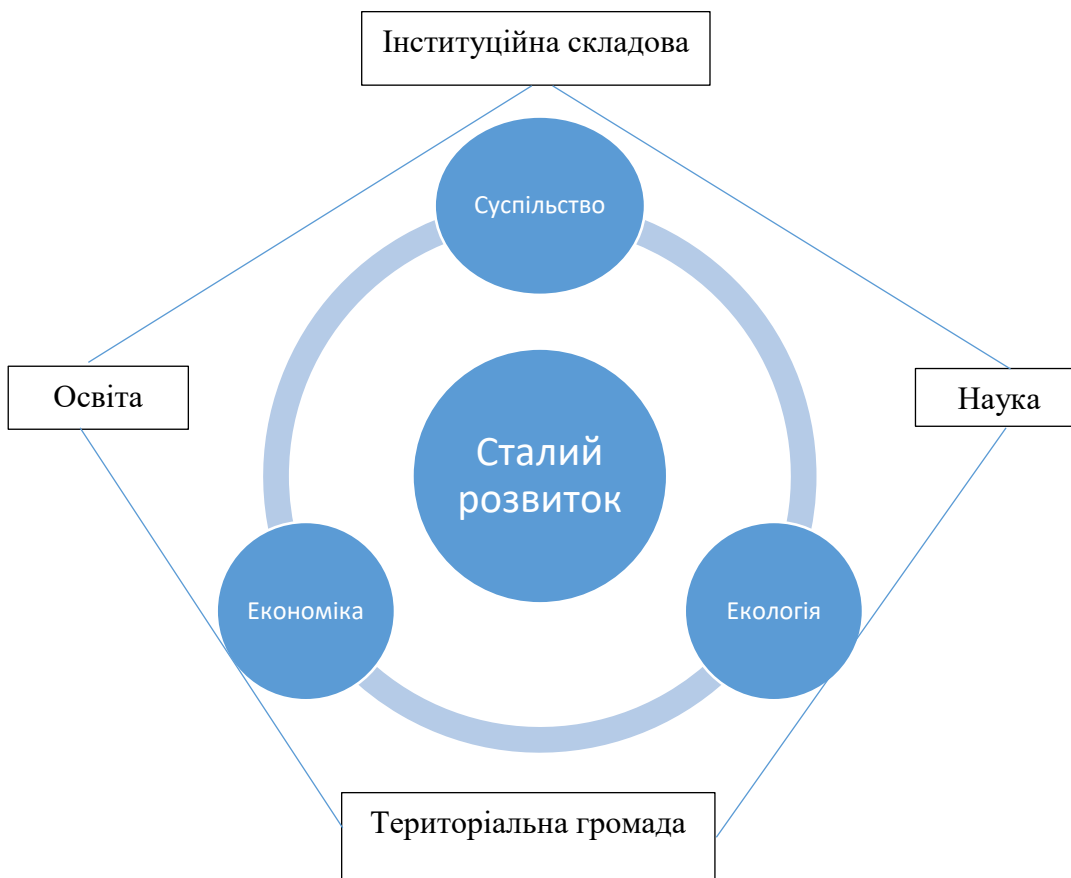

Рисунок 1.2 – Складові сталого розвитку громади

Джерело: [12, с. 7]

Інституційна складова сталого розвитку включає формальні і неформальні правила і норми, які регулюватимуть діяльність та поведінку людини (груп людей) при веденні щоденної діяльності. Дана складова виступає надбудовою для основних складових сталого розвитку і сприяє підвищенню ефективності впровадження концепції, зокрема в громадах [12, с. 6].

Освіта та наука як складові направлені на формування системи навчально-інформаційного забезпечення процесу сталого розвитку та фахівців, які задіяні в процесах планування і реалізації сталого розвитку, зокрема в територіальних громадах [12, с. 6].

Таким чином, на владу територіальних громад покладені питання забезпечення реалізації концепції сталого розвитку. Проте при цьому багато проблем місцевого розвитку ще не до кінця розв'язані. До них можна віднести [10]:

- погано розвинута інфраструктура;
- проблеми довкілля (брак чистої питтєвої води, забруднення повітря, забруднення та деградація ґрунтів тощо);
- проблеми із утилізацією відходів (не лише побутових, а й небезпечних);
- безробіття в громаді;
- бідність населення;
- нерівність громад (економічна, соціальна) тощо.

Зазначимо, що проведення змін в межах реалізації концепції сталого розвитку в громадах може посприяти вирішенню вище зазначених проблем, які, у свою чергу, неможливо вирішити без використання принципів концепції сталого розвитку. Саме для територіальних громад виділяють наступні принципи [11]:

- керованості і стратегічної орієнтації (місцевий розвиток громади має бути керованим і мати стратегічний характер, а також враховувати не тільки наявні потреби, а й потенційні потреби громади);
- обмеженості (обмеження, що існують щодо використання природного потенціалу громади, мають відносний характер, що пов'язано із рівнем сучасної техніки і соціальної організації та зі здатністю біосфери самовідновлюватись);

- розподілу та раціонального використання (розподіл і використання благ громади має бути соціально справедливим та раціональним);
- інтегрованості, ефективності та результативності (інтеграція нових типів діяльності (зокрема проектної, стратегічної, інноваційної) в громаді для того, щоб отримати підвищення ефективності та результативності управління громадою та її розвитку в межах концепції сталого розвитку).

Впроваджуючи зазначені принципи концепції сталого розвитку в діяльність територіальної громади, будуть реалізовуватись необхідні зміни в системі суспільних відносин, направлених на формування партнерських стосунків між місцевою владою, бізнесом і громадою, в результаті чого отримаємо зростання рівня задоволення сьогоденних й майбутніх як потреб мешканців, так і громади загалом. Такі зміни піднесуть розвиток громади до рівня європейських стандартів [11].

Впровадження концепції сталого розвитку для українських територіальних громад – це складний процес, який направлений на забезпечення узгодженості різних заходів в управлінській, природоохоронній, соціальній та економічній сферах, що веде до їх успішної реалізації. Окрім того, реалізація концепції сталого розвитку має бути спрямована на мінімізацію диспропорцій, котрі виникли під час децентралізації, на перехід від простого вкладення коштів у ремонт шкіл, лікарень, клубів, доріг тощо до інновацій й інституційного розвитку громади, до фінансування її соціального і людського капіталу (рис. 1.3).

Застосування методів, направлених на успішну реалізацію концепції сталого розвитку в територіальних громадах, посприяє вирішенню багатьох питань місцевого розвитку. До них можна, перш за все, віднести вирішення проблеми життєзабезпечення громади (наприклад, ефективне функціонування соціальної сфери, сфери охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства, надання інших послуг населенню). Також до проблем громади можна віднести питання покращення діяльності органів місцевого самоврядування, яка перш за все має бути спрямована на задоволення суспільних потреб мешканців і надання пов'язаних з цим багатьох послуг.

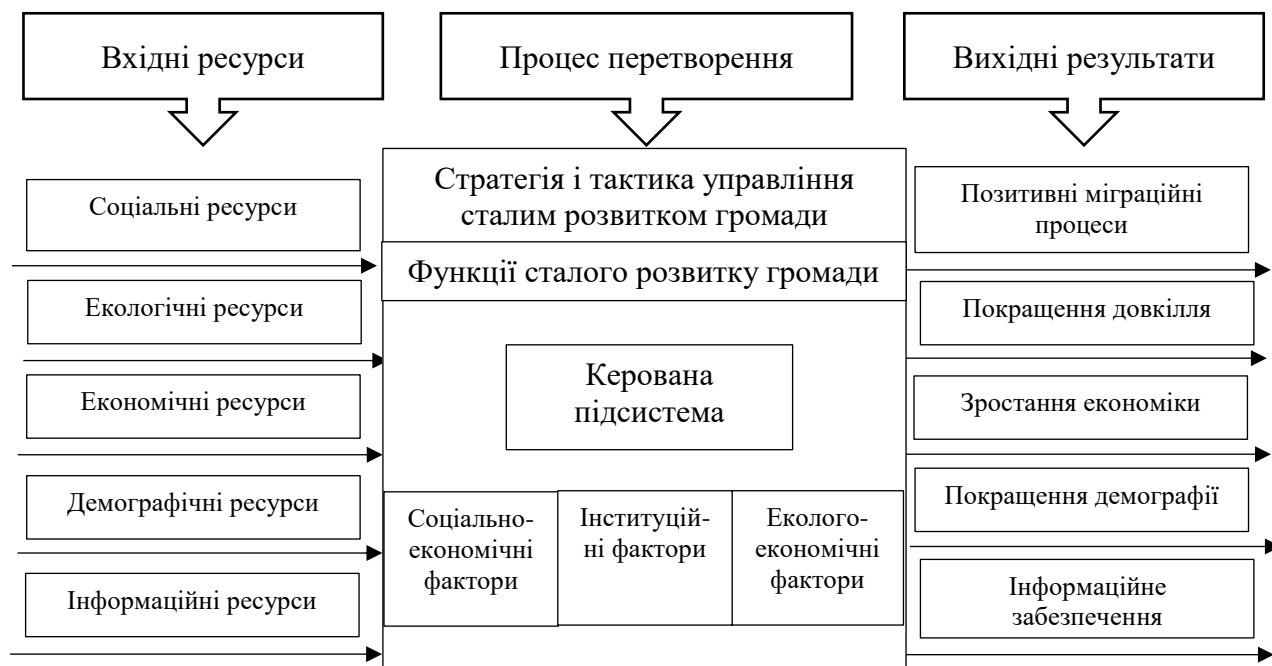

Рисунок 1.3 – Соціально-економічна система сталого розвитку громади
Джерело: адаптовано автором на основі [13, с. 71]

Таким чином, під терміном «сталий розвиток територіальної громади» розуміємо розвиток, що передбачає гармонізацію усіх складових та направлений на формування економіки громади, основним принципом якої є соціальна орієнтація, досягнення екологічної безпеки території і забезпечення участі жителів громади на принципах демократії у створенні сприятливих соціальних умов, підвищенні рівня якості життя мешканців громади.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ В КЛЕСІВСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1 Характеристика Клесівської громади з позиції сталого розвитку

Клесівська територіальна громада (скорочено Клесівська ТГ) знаходиться в Сарненському районі Рівненської області. Громада утворена 6 листопада 2015 року під час проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. Центром громади є смт Клесів. До складу громади увійшли також такі населені пункти, як с. Клесів, с. Пугач, с. Карасин, с. Карпилівка, с. Рудня-Карпилівська і с. Страшеве (рис. 2.1). Громада розташована за 25 км (якщо їхати шосейною дорогою) і за 20 км (якщо їхати залізницею) від районного центру м. Сарни.

Рисунок 2.1 – Мапа Клесівської ТГ

Джерело: [15]

Через Клесівську громаду проходять автомобільні дороги державного, обласного і районного значення. В громаді налагоджене сполучення із обласним центром (м. Рівне), районним центром (м. Сарни) та іншими районними центрами. Перевезення здійснюють приватні перевізники та комерційне таксі. Дороги

з'єднують усі населені пункти громади, причому кожен населений пункт забезпечений під'їздами з твердим та білощобеним покриттям.

Через Клесівську громаду проходить залізнична колія і є лінійна вантажно-пасажирська залізнична станція Рівненської дирекції залізничних перевезень Львівської залізниці. На станції громади здійснюють зупинку потяги далекого сполучення та приміські потяги.

Основним ресурсом, що належить Клесівській громаді, є земля. Загальна територія громади дорівнює 33773,2 га (рис. 2.2).

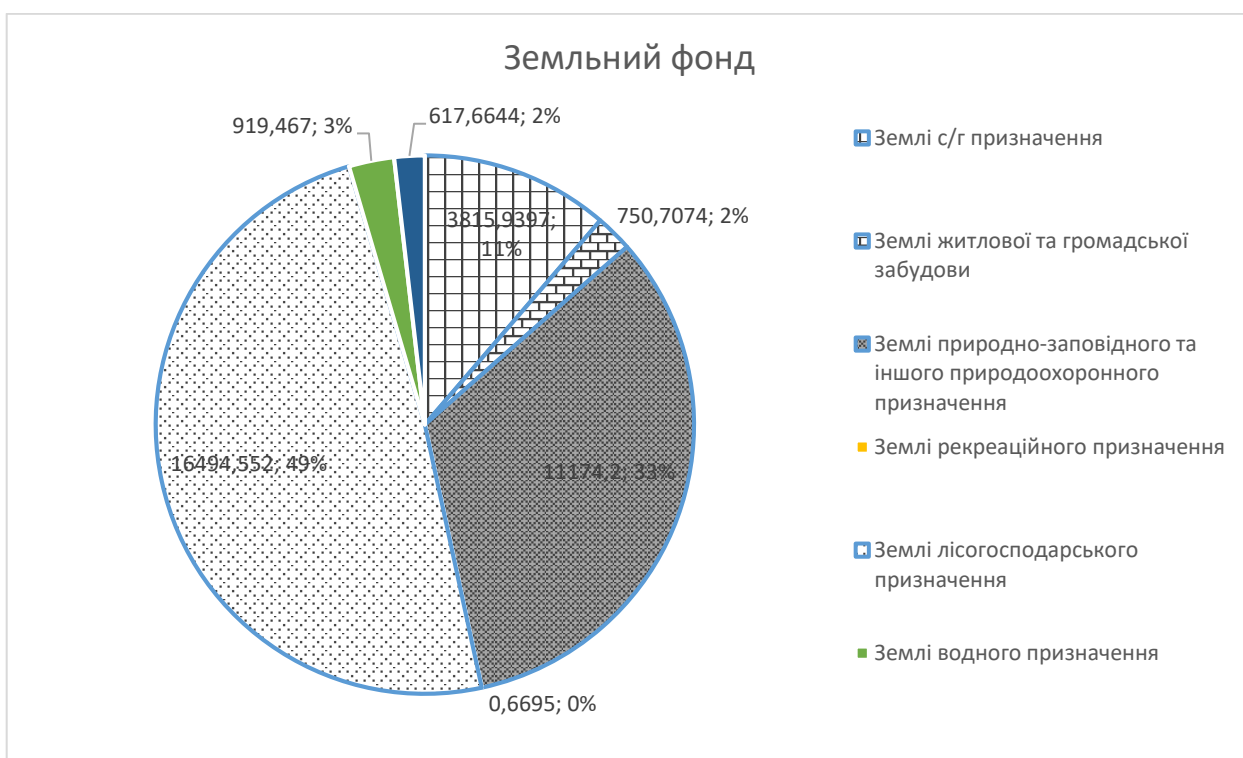

Рисунок 2.2 – Структура земельного фонду Клесівської громади

Джерело: сформовано автором на основі [15]

Як бачимо, в структурі земельного фонду Клесівської ТГ є землі різного призначення. Найбільшу частку в земельному фонді належить землям лісогосподарського призначення та землям природно-заповідного і іншого природоохоронного призначення.

Центральним управлінським органом громади є Клесівська селищна рада чисельністю 37 осіб. Оргструктура адміністрації громади зображена на рисунку

(рис.2.3). Тип оргструктури громади – лінійно-функціональний і відноситься до структур централізованого класу. Відповідно до характеристик структур такого типу всі підрозділи формуються за функціональною ознакою і підпорядковуються керівнику організації (в нашому випадку голові селищної ради). Окрім того, кожен підрозділ має свого безпосереднього керівника (начальника відділу чи служби), а в межах підрозділу виконуються всі необхідні функції і дії по управлінню ним.

Рисунок 2.3 – Організаційна структура Клесівської громади

Джерело: сформовано автором на основі [16]

Функції окремих посадових осіб Клесівської ТГ відображені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні функції окремих посадових осіб Клесівської громади

№ п/п	Посади працівників	Основні функції працівників
1	2	3
1	Селищний голова	1) Є представником громади, селищної ради та виконавчого комітету у відносинах із державою, іншими організаціями,

Продовження табл. 2.1

1	2	3
		об'єднаннями громадян, міжнародними партнерами та зацікавленими сторонами 2) Організовує роботу селищної ради та її виконавчого комітету, підписує їх рішення 3) Скликає сесії селищної ради, формує їх порядок денний і головує під час засідань 4) Призначає на посади (звільняє з посад) начальників відділів ради та організацій, що належать до комунальної власності
2	Керуючий справами виконкому	1) Організовує роботу апарату ради та виконкому 2) Організовує дотримання працівниками трудової дисципліни та регламенту роботи виконкому 3) Готує засідання виконкому та проекти рішень для них
3	Секретар	1) Виконує повноваження голови ради у випадку відсутності голови чи його небажання скликає сесію ради 2) Повідомляє депутатам та населенню інформацію про місце і час проведення сесії ради та про питання, які включені до порядку денного
4	Староста	1) Представляє інтереси мешканців певного населеного пункту у Клесівській громаді 2) Сприяє мешканцям у підготовці необхідних документів 3) Веде первинну документацію та облік мешканців населеного пункту

Джерело: сформовано автором на основі посадових інструкцій посадових осіб Клесівської громади

Клесівську громаду з позицій сталого розвитку потрібно розглядати в розрізі трьох основних компонент: економічної, соціальної та екологічної.

Економічна складова

На території Клесівської громади є поклади багатьох корисних копалин, зокрема йдеться про бурштин, граніт, кварцовий діорит, каолін, пісок. Тому зрозуміло, що на території громади працюють сильні добувні підприємства, котрі, з однієї сторони, сплачують податки і створюють робочі місця, але з іншої сторони – створюють екологічні проблеми для громади. Також багато робочих місць створюють підприємства лісового господарства, бюджетної сфери та будівництва.

Фактично, на території Клесівської громади зареєстровано 202 фізичні особи-підприємці та 103 юридичні особи. Фізичні особи-підприємці працюють в різних галузях економіки, а юридичні особи працюють в сферах роздрібної торгівлі, громадського харчування, зв'язку, житлово-комунальної сфери та інших.

В таблиці (табл. 2.2) зображено приналежність до певної форми власності найбільших підприємств, розташованих на території громади.

Таблиця 2.2 – Форма власності найбільших підприємств Клесівської громади

Кількість підприємств	Роки	
	2021, од.	2022, од.
1	2	3
Всього підприємств	15	15
в тому числі підприємства		
кооперативної власності	1	1
державної власності	1	1
товариства з обмеженою відповідальністю	10	10
приватні підприємства	3	3

Джерело: [15]

Фактично саме ці підприємства є найбільшими платниками податків до бюджету, а також забезпечують багатьох мешканців громади роботою.

Велику кількість підприємств Клесівської громади складають підприємства роздрібної торгівлі та громадського харчування (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Заклади роздрібної торгівлі та громадського харчування Клесівської громади

Вид закладів	2021	2022
1	2	3
Магазини, всього	60	59
- продуктові	10	10
- промислові	13	12
- змішані	37	37
Ринки	1	1
Заклади громадського харчування	7	6

Джерело: [15]

Як бачимо, протягом 2021-2022 років суттєвих змін в кількості закладів роздрібної торгівлі та громадського харчування не відбулося, навіть не зважаючи на військовий стан в країні. Хоча на початку війни окремі заклади призупинили свою роботу, але зараз потроху відновлюють її.

Якщо оцінювати основні пріоритети, котрі обрала влада Клесівської громади в розрізі економічної компоненти, то ними є подолання спаду економічної діяльності і зменшення обсягів випуску продукції підприємств на території громади, підвищення конкурентоспроможності продукції завдяки впровадженню нових технологій та розширенню асортименту продукції. Ще одним кроком, що має привести до позитивних зрушень в розрізі економічної компоненти Клесівської громади, є сприяння розвитку підприємницької діяльності, особливо в сфері малого бізнесу та в сфері відпочинку і туризму.

Такі дії в розрізі економічної компоненти, в свою чергу, посприяють підвищенню рівня життя мешканців громади, зростанню рівня соціального захисту та розвитку соціальної сфери загалом. Як бачимо, економічна компонента дуже тісно пов'язана із соціальною в Клесівській громаді.

Важливою характеристикою економічної складової сталого розвитку Клесівської громади є її бюджет (його величина, структура тощо), основні показники якого зображено в таблиці (табл. 2.4). Звичайно бюджет громади формується відповідно до Бюджетного кодексу України, проте влада громади багато робить для того, щоб врахувати бажання і потреби мешканців при розробці видаткової частини бюджету громади.

Таблиця 2.4 – Доходи і видатки Клесівської громади

Показник	2021 рік, тис. грн.	2022 рік, тис. грн.	Відхилення	
			абс, тис. грн.	відн., %
1	2	3	4	5
Доходи місцевого бюджету, всього	116075,9	111921,6	-4154,3	-3,6
В т.ч. доходи загального фонду	114102,9	107223,4	-6879,5	-6,0
доходи спеціального фонду	1973	4698,2	2725,2	138,1
Видатки місцевого бюджету, всього	118883,2	114707,5	-4175,7	-3,5
В т.ч. видатки загального фонду	104995,3	109153,8	4158,5	4,0
видатки спеціального фонду	13887,9	5553,7	-8334,2	-60,0
Направлені на утримання:				
- державного управління	14716,3	13347,7	-1368,6	-9,3
- освіти	77130,3	77260,6	130,3	0,2
- культури	3019	2436,4	-582,6	-19,3
- охорони здоров'я	2904,2	3504,6	600,4	20,7
- житлово-комунального господарства	9084	6866	-2218	-24,4
- інші видатки	12029,4	11292,2	-737,2	-6,1

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5
Профіцит (дефіцит) бюджету	(2807,3)	(2785,9)	21,4	-0,8

Джерело: сформовано автором на основі [17-18]

Як бачимо з таблиці, протягом аналізованого періоду зменшились як доходи, так і видатки бюджету Клесівської громади, хоча відбулось незначне зменшення дефіциту бюджету. Оцінюючи видатки бюджету досліджуваної громади протягом 2021-2022 років, ми побачили суттєве їх зменшення на управління громадою, на культуру, на житлово-комунальне господарство та на інші види видатків.

Таким чином, економічній складовій сталого розвитку в Клесівській громаді приділяється багато уваги, тому що влада розуміє, що саме від економічної складової залежить інвестиційна привабливість громади та зростання її доходів.

Соціальна компонента

Населення громади дорівнює 10514 жителів (станом на 01.01.2021 року). Розподіл жителів громади по населених пунктах зображено в таблиці (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Кількість жителів Клесівської громади по її населених пунктах

Найменування населеного пункту	Кількість дворів, од.	Кількість населення, осіб
1	2	3
смт Клесів	690	4634
с. Клесів	461	1575
с. Пугач	98	714
с. Карпилівка	551	2363
с. Рудня-Карпилівська	133	515
с. Карасин	581	678
с. Страшеве	12	35
Разом	2526	10514

Джерело: [15]

Як бачимо з табл. 2.1 в Клесівській громаді є як великі, так і невеликі населені пункти. Найбільшим населеним пунктом є смт Клесів. Також досить великими є села Клесів та Карпилівка. Найменшим населеним пунктом є селище Страшеве.

Структури жителів громади за віком зображена на рис. 2.4.

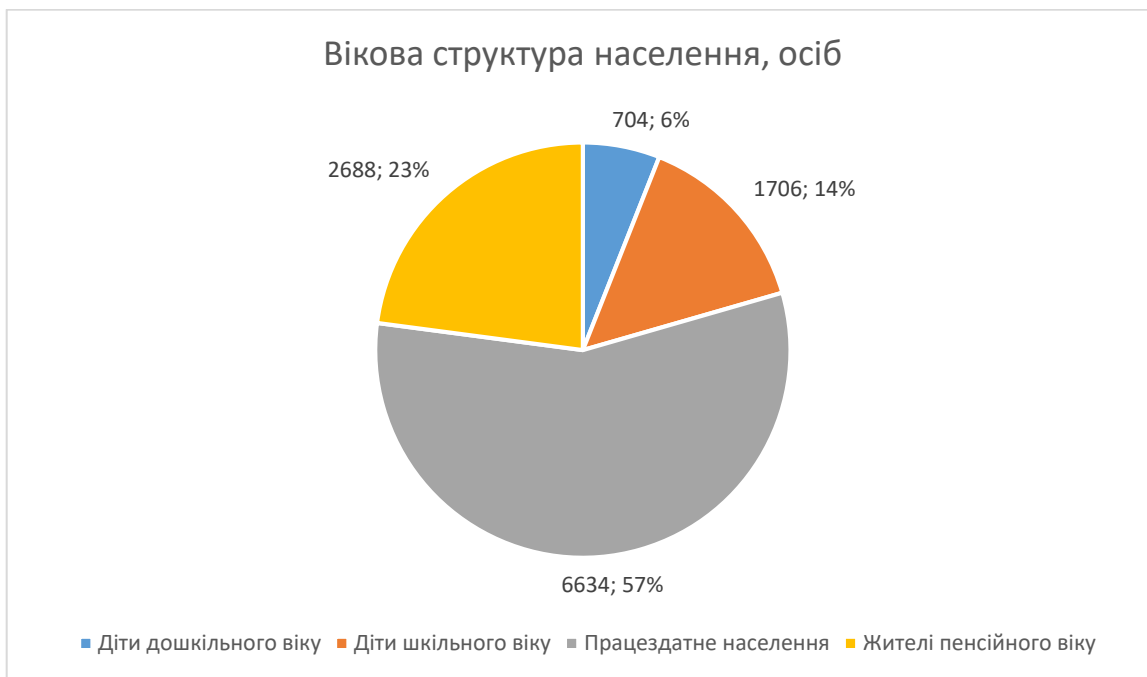

Рисунок 2.4 – Вікова структура населення Клесівської громади

Джерело: [15]

Аналізуючи вікову структуру жителів громади, бачимо, що найбільшу частку займає доросле працездатне населення (57%). Наступною категорією є жителі пенсійного віку, яких 23% жителів громади. Найменша частка серед жителів громади належить дітям (як дошкільного, так і шкільного віку). Така тенденція свідчить про старіння жителів громади, що з часом призведе до зменшення кількості жителів громади.

Як ми вже згадували, в Клесівській громаді є 2526 дворів. І оцінюючи її житловий фонд, то в громаді є 86,78 тис. м² житла. В громаді також є 52 багатоквартирні будинки, які обслуговують 13 ОСББ (станом на 01.06.2021 року).

На території Клесівської громади налагоджена система мереж з водопостачання та водовідведення (табл. 2.6), послуги по яких надає місцеве комунальне підприємство «Клесівводоканала».

Таблиця 2.6 – Інформація про комунальне господарство Клесівської громади

Показник	Значення
1	2
Протяжність мереж водопостачання, км	30,4
Кількість артезіанських свердловин, од.	7
Кількість резервуарів чистої води, од.	5
Довжина каналізаційних мереж, км	10,7
Кількість будівель, що обслуговуються комунальним підприємством, од.	564

Джерело: [15]

Окрім того, в Клесівській громаді налагоджене газопостачання (постачальником є Сарненське відділення ПАТ «Рівнегаз») та електропостачання (обслуговування споживачів здійснює Сарненська філія ПАТ «Рівнеобленерго»).

Досліджуючи соціальну інфраструктуру Клесівської громади, то бачимо, що вона досить розгалужена (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Заклади соціальної інфраструктури Клесівської громади

Найменування закладів	Кількість, од.	Характеристики закладу
1	2	3
Заклади дошкільної освіти	5	415 дітей, 130 вихователів
Загальноосвітні навчальні заклади I—III ступеня	4	1638 дітей, 252 вчителів
Будинки культури	2	Вміщує 580 осіб
Клуби	3	Вміщує до 387 осіб
Бібліотеки	5	-
Музична школа	1	133 дітей
ДЮСШ	1	129 дітей
Стадіон	1	
Спортивний майданчик	2	-
КНП «ЦПМСД»	1	Включає 4 ФАПів і 2 АЗПСМ
КП «Клесівська районна лікарня»	1	-

Джерело: [15]

Заклади соціальної інфраструктури перебувають в різному стані: деякі недавно були відремонтовані, деякі ще потребують ремонту. Але всі ці заклади потребують значних коштів з місцевого бюджету для їх утримання.

Окрім того, в громаді діє ЦНАП для надання адміністративних послуг мешканцям та місцева пожежна команда.

Для надання послуг по соціальному захисту населення в селищній раді був створений сектор у ЦНАПі, а також в раді створено службу у справах дітей, котрі поряд з іншими завданнями займаються питаннями сімей, що опинились в складних життєвих обставинах, сімей, де мало місце насильство, чи іншими проблемами. Окрім того, виконком Клесівської ради за рахунок коштів місцевого бюджету виділяє матеріальну допомогу потребуючим людям та сім'ям.

Екологічна компонента

Як ми вже згадували, в Клесівській громада є корисні копалини, котрі видобувають. Зрозуміло, що така діяльність несе шкоду довкіллю, загалом стан довкілля можна охарактеризувати як частково задовільний.

Окрім того, в громаді багато уваги приділяють системі поводження з твердими побутовими відходами (далі – ТПВ). Послуги з вивезення ТПВ для жителів громади надає КП «Клесівводоканал» і охоплення послугою становить 71% жителів багатоквартирних будинків і 31% жителів індивідуальних будинків. Якщо із мешканцями багатоквартирних будинків не укладені угоди про вивезення ТПВ, то вони сплачують цю послугу за квитанціями на квартплату. Для збирання ТПВ у мешканців громади та підприємств, що працюють на території громади, закуплено спеціальний транспорт.

Первісне накопичення ТПВ здійснюється у т.зв. євроконтейнери місткістю 1,1 м³. Частина контейнерів встановлена поодиночі, а частина – на контейнерних майданчиках (частково облаштованих чи необлаштованих).

Важливою проблемою при поводженні з ТПВ є те, що відсутнє 100%-ве забезпечення роздільного збирання відходів, а також окреме збирання небезпечних ТПВ.

Загалом, ставлення до екологічної ситуації в Клесівській громаді середнє (є проблеми, але їх намагаються вирішити).

Отже, проаналізувавши Клесівську ТГ з позиції сталого розвитку, ми дійшли висновку, що стан громади – задовільний. Проте її владі потрібно ще багато зробити, щоб покращити умови ведення бізнесу, використання ресурсного потенціалу, рівня життя мешканців, а також збереження довкілля.

2.2 Аналіз стратегії сталого розвитку Клесівської громади

В Клесівській громаді є розроблена стратегія сталого розвитку [19], реалізація котрої передбачається протягом 2021-2027 років. Розробка стратегії в досліджуваній громаді відбувалася у відповідності до методології, яку пропонує Проект Європейського Союзу «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні»».

Розробкою стратегії займалася спеціально створена робоча група, яка включала голову громади, керівників окремих відділів селищної ради, старост, керівників шкіл, будинків культури, бібліотеки, лікарні, комунальних підприємств, депутатів різного рівня (обласної та селищної ради), членів виконавчого комітету селищної ради та молодіжної ради, активістів. Загалом до розробки стратегії залучили 48 осіб. Основою розробки стратегії виступили результати опитування мешканців громади та наради робочої групи.

Для оцінювання думки мешканців громади та бізнесу, що працює в ній, щодо напрямів розвитку Клесівської громади було сформовано два опитувальних листа (окремо для кожної зацікавленої групи). До опитувань щодо майбутньої стратегії сталого розвитку Клесівської громади долучились 125 мешканців (це становить 1,5% від загальної кількості жителів) та 11 підприємців (що є 32% від усієї кількості підприємців громади). Їхня думка є важливою, бо дозволила владі краще зрозуміти специфіку громади та основні проблеми, які перешкоджають майбутньому розвитку.

Під час нарад робочої групи було проведено багато роботи по аналізу та систематизації результатів опитувань мешканців громади та місцевих підприємців, проведено SWOT-аналіз та здійснено оцінку можливостей для розвитку громади, сформовано стратегічне бачення та визначено стратегічні й операційні цілі на 2021-2027 роки для Клесівської громади.

Розробники сталого розвитку вважають, що стратегія не є обов'язковим документом для Клесівської громади. Її основне призначення – формування позитивного іміджу громади, особливо для зовнішніх зацікавлених сторін, таких як донори чи інвестори. Але, що важливим є для розробників, стратегія Клесівської

направлена саме на реалізацію принципів сталого розвитку, тобто збалансованості уваги на економічних, соціальних і екологічних пріоритетах при виборі напрямків розвитку громади (рис. 2.8).

Рисунок 2.8 – Основні сфери фокусування зусиль по розвитку Клесівської громади

Джерело: Стратегія сталого розвитку Клесівської громади [19]

Як бачимо, для ефективного управління сталим розвитком Клесівської громади автори вважають, що економічні, екологічні і соціальні питання мають вирішуватись паралельно. Лише в єдності всі цих трьох складових можна отримати гармонійний розвиток громади.

На основі обраних сфер фокусування зусиль з розвитку Клесівської громади вже і визначено бачення розвитку досліджуваної громади (рис. 2.9).

**Клесівська громада - це
інвестиційно приваблива територія з вигідним географічним
розташуванням, багатими природними ресурсами, розвинутою
промисловістю. Громада з високим рівнем освітніх, медичних та
соціальних послуг та правопорядку, комфортна для проживання.**

Рисунок 2.9 – Бачення розвитку Клесівської громади на період
2021-2027 років

Джерело: Стратегія сталого розвитку Клесівської громади [19]

Відповідно до стратегії сталого розвитку і стратегічного бачення розвитку кінцевою ціллю для жителів Клесівської громади є «створення високих стандартів життя, забезпечення можливостей праці та добробуту» [19]. Саме тому для кожного компонента стратегічної цілі громади були розроблені операційні цілі (рис. 2.10)

Рисунок 2.10 – Стратегічні та операційні цілі для Клесівської громади на 2021-2027 роки відповідно до її стратегії сталого розвитку

Джерело: Стратегія сталого розвитку Клесівської громади [19]

Кожна операційна ціль уточнена за допомогою завдань, котрі відповідають на запитання: яким чином мають бути досягнуті цілі розвитку громади. Так, наприклад, для цілі «Інвестиції та бізнес» із компоненти «Сталий економічний розвиток» розробники стратегії вважали, що протягом 2021-2027 років мають бути виконані такі завдання (рис. 2.11).

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Завдання
<p align="center"><u>I.</u> <u>Сталий</u> <u>економі</u> <u>чний</u> <u>розвиток</u> <u>К</u></p>	<p align="center">1.1. Інвестиції та бізнес</p>	1.1.1. Проведення інвентаризації нерухомого майна і земельних ділянок, визначення суб'єктів, потенційно привабливих для бізнесу
		1.1.2. Розробка нових генеральних планів населених пунктів ТГ та інших видів просторової документації
		1.1.3. Розробка інвестиційного паспорту ТГ для потенційних внутрішніх та зовнішніх інвесторів
		1.1.4. Розроблення системи реєстру нерухомого майна з можливістю періодичного оновлення інформації про наявні ресурси
		1.1.5. Створення конкурентоздатних комунальних підприємств
		1.1.6. Участь у грантових, транскордонних проектах та програмах

Рисунок 2.11 – Взаємозв'язок стратегічної, операційної цілей та завдань для Клесівської громади

Джерело: Стратегія сталого розвитку Клесівської громади [19]

Окрім постановки цілей стратегія сталого розвитку Клесівської громади включає план їх досягнення (або план реалізації стратегії). Основною плану реалізації виступають запропоновані мешканцями чи організаціями громади ідеї, які були відібрані та доопрацьовані на засіданнях робочої групи і перетворилися на проекти, які мають бути реалізовані протягом 2021-2027 років в громаді. Так, наприклад, для першого завдання «Проведення інвентаризації нерухомого майна і земельних ділянок, визначення суб'єктів, потенційно привабливих для бізнесу» для операційної цілі «Інвестиції та бізнес» були запропоновані ряд проектів (рис.2.12).

Таким чином, для виконання усіх поставлених завдань заплановано реалізацію 156 проектів протягом досліджуваного періоду. Джерелами фінансування проектів мають виступати кошти від Державного фонду регіонального розвитку, державних і галузевих регіональних програм, проектів та програм міжнародної технічної допомоги, власні кошти та інші джерела. Для реалізації стратегії складений орієнтовний фінансовий план, який включає розбивку обсягів фінансування по кожному проекту.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ І «СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК»

№ з/п	Завдання	Назва проекту	Територія впливу
Операційна ціль 1.1. Інвестиції та бізнес			
1.	1.1.1.	Розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок у комунальну власність та проектів	Клесівська ТГ
2.		Розроблення реєстрів земельних ділянок типу «Грінфілд» та об'єктів типу «Браунфілд»	Клесівська ТГ
3.		Розроблення та реалізація проектів і програм міжнародної технічної допомоги, міжрегіональної та міжнародної кооперації	Клесівська ТГ
4.		Розроблення технічної документації з нормативної грошової оцінки земель населених пунктів	Клесівська ТГ
5.		Розроблення проектів землеустрою щодо встановлення (зміни) меж населених пунктів	Клесівська ТГ
6.		Створення розділу «Для інвестора» на офіційному сайті Клесівської ТГ	Клесівська ТГ

Рисунок 2.12 – Запропоновані проекти для досягнення операційної цілі в Клесівській громаді

Джерело: Стратегія сталого розвитку Клесівської громади [19]

При розробці стратегії сталого розвитку Клесівської громади члени робочої групи висловили припущення для успішного впровадження стратегії і визначили основні ризики щодо невдач. Також визначено систему управління стратегією, процедуру моніторингу ходу реалізації стратегії та процедуру внесення змін до стратегії.

Таким чином, стратегія сталого розвитку Клесівської ТГ включає її розвиток в трьох напрямках: економічному, соціальному та екологічному. Розроблення і реалізація стратегії сталого розвитку громади – це складний процес, але його результат приведе до підвищення конкурентоспроможності громади для усіх зацікавлених сторін.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ КЛЕСІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1 Залучення мешканців до управління сталим розвитком досліджуваної громади

Говорячи про сталий розвиток в суспільстві загалом та в громаді зокрема, потрібно усвідомити, що дотримання його засад передбачає нові способи мислення та діяльності. Суть нового підходу полягає в тому, що відповідальність за розвиток громади замість уряду та всієї держави покладається на місцеву владу [20, с.5].

Поряд зі зміною відповідальності сталий розвиток в громаді передбачає впровадження змін. Найкращий результат від змін буде тоді, коли до процесів їх планування та впровадження поряд із владою будуть залучені мешканці громади [21, с. 34]. Фактично, залучення жителів громади до вирішення усіх важливих питань і прийняття рішень – це сучасна вимога для оновленої влади громади при управлінні її сталим розвитком. Залучивши жителів до усіх управлінських процесів громади, влада Клесівської громади отримає відповідь на важливе запитання: як зробити діяльність влади прозорою та ефективною. Іншими словами, прозорість влади та залучення основних дійових осіб – мешканців та зацікавлених сторін – веде до створення успішних умов для розвитку Клесівської громади.

Робота із управління сталим розвитком в громаді має ґрунтуватись на налагоджених партнерських стосунках із різними зацікавленими сторонами, зокрема із місцевими мешканцями. Це пов'язано із тим, що вони можуть привнести в стратегічні процеси та управлінську діяльність власне бачення, власні знання та потрібні ресурси, що дасть змогу плани перетворити в дійсність і досягнути цілей сталого розвитку. Участь мешканців направлена на налагодження довіри між владою і зацікавленими сторонами, формування організаційної культури та успішної реалізації запропонованих проектів і програм в межах стратегії. Завдяки

участі громадськості стратегія із декларативної перетворюється у реальну та актуальну, що веде до вирішення проблем Клесівської громади.

Фахівці залучення громадськості визначають як процес, який сприяє участі мешканців як представників різних зацікавлених груп у розв'язанні проблем місцевого значення [21, с. 34].

Для того, щоб участь громадськості в управлінні сталим розвитком була ефективною, владі Клесівської громади потрібно звернути увагу на такі моменти:

1) проблеми, завдання місцевого розвитку повинні бути структуровані, щоб можна було побачити і задовільнити інтереси різних груп громадськості, на противагу пошуку згоди щодо готового рішення, запропонованого владою;

2) у оцінці проблем і пошуку шляхів їх вирішення мають брати участь добре проінформовані і компетентні представники груп громадськості;

3) при проведенні процесів розробки і прийняття рішень щодо управління сталим розвитком серед представників груп громадськості має бути попередня домовленість з точки зору, щоб в процесі обговорення брали участь і були почуті всі бажаючі, були проаналізовані різні точки зору на проблему тощо.

Залучення мешканців до участі в управлінні сталим розвитком Клесівської громади дасть як владі, так і громаді ряд переваг (окрім відповідності сучасним тенденціям). Ці переваги відображені в таблиці 3.1:

Таблиця 3.1 – Переваги, які отримає Клесівська громада від залучення мешканців до процесів управління її сталим розвитком

№ п/п	Суть переваги
1	2
1	Мешканці усвідомлюють причетність до управління громадою та несуть відповідальність за прийняті рішення
2	Мешканці краще розуміють проблеми громади і їх важливість для забезпечення сталого розвитку
3	До управління сталим розвитком застосовується багатовекторний підхід
4	Для покращення управління сталим розвитком громади може враховуватись велика кількість ідей та пропозицій, поданих різними групами мешканців
5	Підвищується рівень забезпечення прав і можливостей для різних груп мешканців
6	Гарантується успішне впровадження стратегії сталого розвитку і досягнення балансу інтересів різних груп населення громади

Джерело: сформовано автором на основі [21, с. 37; 22]

Як бачимо, переваги від залучення мешканців до управління сталим розвитком є суттєві і саме жителі можуть процес сталого розвитку удосконалити.

На практиці залучення мешканців до управління сталим розвитком має відбуватися на всіх етапах стратегічного циклу (планування, реалізація і контроль) через сукупність різних заходів – опитування, фокус-групи, форуми, обговорення, групи дій, координаційні комітети, робочі групи, колегії, консультативні ради тощо. Іншими словами, залучення мешканців найчастіше потребує проведення зустрічей у різному форматі.

Для того, щоб зустрічі із мешканцями щодо питань управління сталим розвитком в Клесівській громаді були ефективними і результативними важливим є те, що ті зустрічі повинні бути ретельно сплановані. Планування зустрічей полягає в тому, що наперед потрібно визначитись із рядом дуже важливих аспектів розмови (рис.3.1).

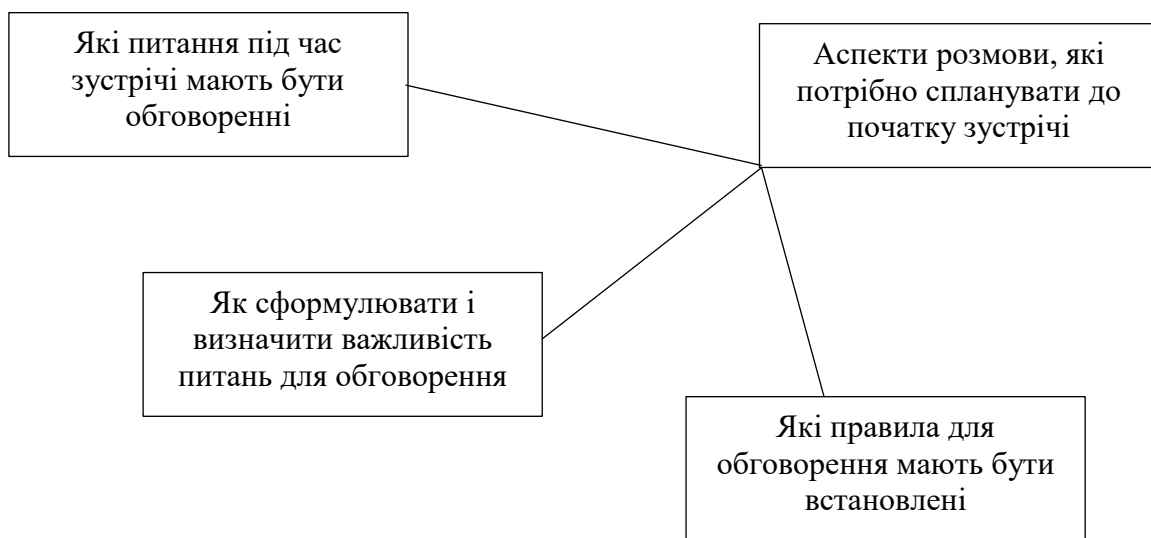

Рисунок 3.1 – Основні аспекти розмови, які потрібно спланувати до початку зустрічі влади із мешканцями Клесівської громади

Джерело: сформовано автором на основі [21, с. 38-39]

Щодо питань, які виносяться на обговорення при зустрічі влади і мешканців Клесівської громади, то вони не повинні бути про звичайні питання і проблеми, котрі, наприклад, можуть вирішити депутати під час сесії селищної ради. Ці

засідання, навпаки, мають стосуватись тих тем, котрі місцеві чиновники самостійно не можуть вирішити. До них, наприклад, можна віднести такі:

- певні дії чи певна інформація потребують додаткових роз'яснень чи узгоджень із громадськістю;

- ресурсів для вирішення усіх питань і проблем одночасно недостатньо, тому потрібно встановити їх пріоритетність;

- фахівцями було запропоновано декілька варіантів для вирішення проблеми, а громадськість має після обговорень і аргументації вказати, котрий із них більш бажаний для громади;

- фахівці пропонують кардинально різні, навіть протилежні варіанти для вирішення проблеми.

Щодо формулювання питань, то їх потрібно формулювати таким чином, щоб їх можна було винести на відкрите обговорення, а також керівництву Клесівської громади потрібно враховувати всі наслідки відкритого обговорення. До тих наслідків можна віднести готовність внесення змін в початковий документ чи у варіант рішення після обговорення. Насправді саме влада вирішує чи братиме громадськість в обговоренні питання і як саме, а також яким чином враховувати результати обговорення при прийнятті рішень.

Ще одним важливим моментом ефективної участі громадськості у вирішенні питань місцевого розвитку і управління сталим розвитком Клесівської громади є те, що потрібно узгодити і встановити до обов'язкового виконання правила участі. Перш за все потрібно обрати тип зустрічі (фахівці називають вид простору зустрічі). Зустрічі із громадськістю для спільної роботи можуть відбуватись відповідно до таких видів простору [21, с. 39]:

- закритий простір – до обговорення залучаються лише ті офіційні особи, які приймають подібні рішення, а також окремі спеціально запрошені особи, що фактично вказує на те, що рішення буде прийняте за «закритими дверима» і в основному громадськість не знає про нього;

- простір за запрошеннями – до обговорення запрошуються наперед визначені владою особи і правила обговорення теж встановлюється владою, що теж обмежує участь громадськості в обговореннях;

- відкритий простір – передбачає, що до участі в обговореннях допускаються усі бажаючі, проте їх участь може бути через представників, вибір котрих має бути належно організований;

- створений простір – створюється самостійно мешканцями чи іншими зацікавленими сторонами без участі представників влади на ґрунті занепокоєння щодо появи певної проблеми чи пошуку шляхів її вирішення.

Таким чином, обраний вид простору та культура дискусії під час проведення зустрічі в Клесівській громаді при управлінні сталим розвитком можуть вплинути на хід зустрічі, формування порядку денного та ефективність вирішення проблем, що виникають.

Алгоритм проведення зустрічей із мешканцями при управлінні сталим розвитком Клесівської громади має бути таким (рис. 3.2).

Як бачимо з рисунку, всі кроки по організації і проведенню зустрічі між владою і мешканцями Клесівської громади по питаннях управління сталим розвитком можна об'єднати в три етапи:

1) підготовчий – передбачає всі організаційно-підготовчі роботи по проведенню зустрічі;

2) етап зустрічі – включає безпосереднє проведення зустрічі між владою та мешканцями громади, а також оформлення протоколу цієї зустрічі;

3) завершальний етап – передбачає оприлюднення прийнятого рішення, його реалізацію та контроль за його реалізацією із боку мешканців громади.

Зрозуміло, що на проведення кожної зустрічі вдали із мешканцями Клесівської громади потрібні певні ресурси. При цьому витрат на оренду приміщення не передбачається, бо залежно від простору і кількості учасників зустріч можна провести або в залі засідань селищної ради, або в клубі.

Рисунок 3.2 – Пропонований алгоритм організації та проведення зустрічі влади та мешканців Клесівської громади при управлінні сталим розвитком
Джерело: сформовано автором

Ще одним важливим пунктом витрат, якого не буде передбачено в кошторисі, є те, що учасники зустрічі не потребуватимуть додаткової винагороди за участь, бо всі зустрічі будуть проводитись на добровільних засадах. Проте решту витрат все-таки потрібно понести (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Запропонований орієнтовний кошторис витрат на організацію і проведення зустрічі влади і мешканців Клесівської громади

№ п/п	Назва етапу/вид витрат	Величина витрат, грн.
1	2	3
1	Підготовчий етап:	2500
	- підготовка та виготовлення роздаткового матеріалу	500
	- витрати на перекус та напої	1000

Продовження табл. 3.2

1	2	3
	- додаткові виплати працівникам селищної ради, задіяним в процесах підготовки зустрічі	1000
2	Етап зустрічі:	1250
	- поточні комунальні витрати	250
	- винагорода для запрошеного експерта (при потребі)	1000
3	Завершальний етап:	700
	- витрати на виготовлення і оприлюднення підсумкових документів зустрічі	200
	- додаткові виплати працівникам селищної ради, задіяним в процесах виготовлення та оприлюднення документів	500
	Разом витрат по проведенню зустрічі	4450

Джерело: сформовано автором

Таким чином, вартість організації і проведення зустрічі влади і мешканців для покращення процесів управління сталим розвитком Клесівської громади становить 4450 грн. Така вартість може коливатись залежно від того чи потрібен на зустрічі експерт (експерти), чи ні, яку кількість учасників потрібно запросити тощо. Окрім того, витрати можуть зростати в зв'язку із зростанням кількості днів чи разів зустрічей для остаточного вирішення питання щодо управління сталим розвитком. Але разом із тим правильне планування діалогу із мешканцями громади дасть змогу посадовим особам Клесівської громади більш ефективно здійснювати реалізацію стратегії сталого розвитку, враховуючи думку та інтереси мешканців громади з метою підвищення ефективності вирішення усіх питань та проблем.

3.2 Вдосконалення системи управління сталим економічним розвитком Клесівської громади

Сталий розвиток є складним процесом і при управлінні ним потрібно орієнтуватись на всі сторони життєдіяльності громади. Саме тому управління сталим розвитком громади вимагає системного підходу, залучення великої кількості фахівців із різних сфер та узгодження позицій різних зацікавлених сторін.

Сталий розвиток територіальної громади (його ще називають місцевим сталим розвитком), на думку фахівців [20-23], ґрунтується на розвитку його економічної складової. Основними цілями місцевого сталого економічного

розвитку можна вважати зростання кількості мешканців громади, а також зростання доходів громади, поява нових послуг і благ, процесів і цінностей. Фактично він направлений на появу нових послуг і продуктів, нових технологій і процесів [21, с. 15]. Проте успішний економічний розвиток не є гарантією успіху при формуванні високого рівня життя, соціального благополуччя, забезпеченні екологічної безпеки. Але все-таки без економічної компоненти взагалі не можна говорити про успішну реалізацію завдань інших (соціальної і екологічної) компонент.

Місцевий сталий економічний розвиток – це спільна робота місцевих організацій та мешканців, направлена на отримання сталого економічного зростання та вигоди для громади (зростання доходів, економії ресурсів, підвищення якості життя) [21, с. 11].

Місцевий сталий економічний розвиток має включати спільну діяльність бізнесу, що працює на території Клесівської громади, місцевої влади та її мешканців. Він позитивно впливатиме на всю громаду і рівень життя в ній. Роль бізнесу в місцевому розвитку зображена на рис. 3.3.

Рисунок 3.3 – Запропонована роль бізнесу в місцевому сталому розвитку з позиції внутрішнього середовища громади

Джерело: сформовано автором

Бізнес може працювати практично в будь-якій громаді. Саме тому влада Клесівської громади має створювати найбільш сприятливе середовище з метою

утримання на своїй території існуючого бізнесу, а також залучення нового. Найсприятливіше середовище, створене владою Клесівської громади, може включати необхідні інфраструктуру та послуги, якість та вартість яких є оптимальною для бізнесу, можливість для розвитку існуючого бізнесу та для залучення інвестицій з метою створення нових підприємств. Саме оптимальні умови для ведення бізнесу дозволяють формувати такі переваги, як низькі ціни на продукцію та послуги, що сприятиме зростанню збуту, розширенню діяльності, зростанню розмірів сплачених податків та створенню робочих місць. Зростання сплачених податків та підвищення рівня зайнятості мешканців громади, в свою чергу, можуть вести до розвитку інфраструктури й підвищення якості послуг, що надає Клесівська громада бізнесу. Таке покращення веде до подальшого зростання привабливості громади для бізнесу та підвищення рівня життя її мешканців.

Універсальних рекомендацій щодо ведення місцевого сталого економічного розвитку немає, тому що кожна громада унікальна і володіє унікальними ресурсами, можливостями і властивостями, а також проблемами. Саме унікальність комбінації їх веде до того, що для кожної громади потрібні свої заходи та ініціативи, котрі вестимуть до налагодження успішної взаємодії із бізнесом.

Основними чинниками, які визначають і впливають на успішність заходів і ініціатив з місцевого сталого економічного розвитку в Клесівській громаді, є:

- економічні реалії країни і регіону (наприклад, невизначеність і динамічність зовнішнього середовища, ключові фактори успіху, чинне законодавство тощо);
- інтереси зацікавлених сторін, а також партнерів (існуючих і потенційних), можливість налагодження співпраці з ними;
- особливості заходів і ініціатив (їх стратегічний характер, цілі, завдання, бажані результати);
- чутливість заходів й ініціатив до потреб громади, прозорість їх планування і реалізації;
- спрямованість заходів й ініціатив на вирішення проблем громади, що можуть вплинути на спроможність громади в довгостроковій перспективі;

- нові події та ситуації, які виникають з плином часу і зміною обставин (економічні, технологічні, регуляторні та політичні).

Економічний розвиток в Клесівській громаді має виступати рушійною силою для розвитку через впровадження різних змін. Проте економічна компонента має формуватись в першу чергу, а за нею «підтягуватись» вже інші. Саме тому потрібно говорити про формування та розвиток економічної спроможності Клесівської громади. Але саме влада Клесівської громади відповідає за створення комфортних умов для бізнесу. Вже на основі комфортних умов для роботи бізнес працює більш ефективно, що дозволяє створювати кращі умови для розвитку громади. Для успішного розвитку громади потрібно врахувати багато факторів, які визначають і формують комфортні умови для ведення бізнесу (рис.3.4).

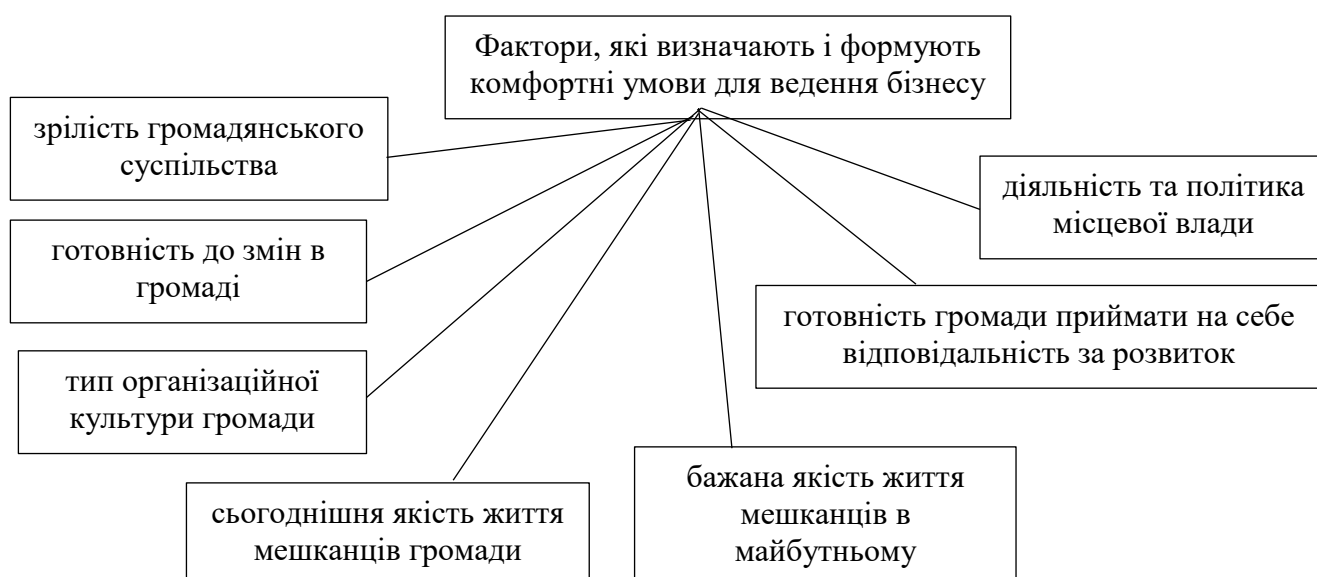

Рисунок 3.4 – Фактори, які будуть визначати і формувати комфортні умови для ведення бізнесу в Клесівській громаді

Джерело: сформовано автором на основі [21-22]

Загальновідомим є факт, що бізнес працює, щоб отримувати прибутки. Він за своєю природою може не працювати над створенням суспільного продукту, захищати природу, раціонально використовувати природні ресурси, дбати про соціально незахищених людей, волонтерити чи бути меценатом. Проте наявність високого рівня життя людей, розвинутої економіки, сприятливого ділового

клімату, доброзичливого ставлення оточення впливають на формування культури в суспільстві (щодо життя, відпочинку, праці тощо), яка орієнтується на сталий розвиток. Фактично бізнес у стабільній і розвинутій економіці виконує всі ці дії, бо вони дуже часто впливають і визначають дохідність, стабільність і захищеність бізнесу.

Управляючи сталим місцевим розвитком влада Клесівської громади має опиратись на такі важливі постулати щодо взаємодії із бізнесом (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Пропоновані принципи налагодження ефективної взаємодії влади та бізнесу в Клесівській громаді

№ п/п	Суть принципів
1	2
1	Бізнес формує і впливає на економічний розвиток громади
2	Наявність робочих місць впливає на добробут громади й на рівень доходів мешканців
3	Умови для розвитку бізнесу створюють громадські організації та місцева влада
4	Одним із чинників конкурентоспроможності громади є рівень розвитку її інфраструктури
5	Конкурентною перевагою громади можуть стати якісні послуги, котрі вона може надавати як її мешканцям, так і бізнесу
6	При формуванні системи ефективного управління громадою потрібно врахувати наявність системного підходу в усіх управлінських процесах, місцеві ресурси, ефективність залучення і співпраці із зацікавленими сторонами

Джерело: сформовано автором на основі [21]

Дотримання вказаних принципів дозволить більш глибоко зрозуміти особливості взаємодії і дозволить налагодити її на оптимальному рівні.

Основними правилами, яких має дотримуватись місцева влада при забезпеченні економічного сталого розвитку Клесівської громади:

- 1) сприяти створенню високотехнологічних робочих місць та працювати над залученням інвестицій;
- 2) розвивати та диверсифікувати бізнес в громаді;
- 3) працювати над розвитком необхідної інфраструктури, впровадженням енергозберігаючих технологій, оптимізацією транспортних потоків та розробкою шляхів утилізації побутових відходів;

4) формувати партнерські стосунки із бізнесом, стимулювати бізнес до роботи на основі соціальної, етичної і екологічної відповідальності;

5) налагодити партнерські стосунки із мешканцями громади, залучати їх до вирішення місцевих проблем, формувати організаційну культуру громади;

6) сприяти постійному навчанню для працівників органів місцевого самоврядування;

7) впроваджувати стратегію сталого розвитку (враховуючи його цілі) в діяльність влади, направлену на виконання функціональних завдань;

8) удосконалити процеси управління розвитком і адаптувати оргструктуру до реалізації цілей і стратегії сталого розвитку.

На основі вище сказаного можна сформулювати основні принципи, які має враховувати влада Клесівської громади при управлінні економічним сталим розвитком громади, котрі зображені в таблиці (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Пропоновані принципи управління економічним сталим розвитком Клесівської громади

№ п/п	Принципи	Пояснення їх суті
1	2	3
1	Необхідність застосування системного і комплексного підходів при визначенні напрямків розвитку	Не потрібно залучати будь-який бізнес чи створювати будь-які робочі місця, потрібно працювати над впровадженням ініціатив місцевого розвитку, котрі є дуже різнопланові і різноманітні та стосуються економічних, соціальних і екологічних питань в межах сталого розвитку громади
2	Місцеве лідерство та робота на перспективу	Лідерство в громаді може підвищити ефективність через використання додаткових важелів для формування спільного бачення та налагодження взаємодії із усіма учасниками процесів всередині громади
3	Креативність і творчість	Результати отримує той, хто використовує нестандартне мислення та пропонує нестандартні рішення щодо наявних проблем
4	Налагодження співпраці	Створення партнерства між владою, громадою і бізнесом є основою для успішного розвитку
5	Перехід до відкритості	Громада стає учасником світових процесів, що вимагає підвищення конкурентоспроможності, розвитку сильних сторін громади, котрі мають базуватись на інноваціях, спеціалізованих підприємствах, кваліфікованих працівниках

Продовження табл. 3.4

1	2	3
6	Поєднання досягнення стратегічних і поточних цілей	Стратегічні цілі громада досягне через тривалий час, проте з метою підтримання настрою та віри в подальший розвиток влада має оцінювати проміжні результати і ділитись цією інформацією із усіма зацікавленими сторонами, що дає змогу усім усвідомити правильність дій в сьогоденні
7	Гнучкість, адаптивність та випереджувальний характер розвитку	Розвиток громади має відбуватись відповідно до вимог зовнішнього середовища, що швидко змінюється. Така ситуація веде до необхідності виявляти зміни, управляти ними та пристосовуватись до них в питаннях управління місцевим економічним розвитком
8	Націленість на діяльність	Успіх буде лише тоді, коли не безкінечно розмірковувати, а діяти, виокремивши важливі проблеми і вирішивши їх найкращим способом
9	Прозорість і підзвітність заходів з розвитку	Прозорість і підзвітність дій влади при реалізації заходів місцевого економічного розвитку підвищує рівень їх дієвості і дозволяє залучити громадськість до їх реалізації
10	Зростання конкурентоспроможності громади	Місцевий економічний розвиток має бути направлений на формування ділового клімату та умов для ефективного залучення інвесторів та ресурсів, що сприятимуть подальшому економічному зростанню громади

Джерело: сформовано автором на основі [21, с. 21-24]

Таким чином, дотримання запропонованих принципів при управлінні економічним сталим розвитком в Клесівській громаді веде до підвищення ефективності всіх заходів в рамках реалізації стратегії сталого розвитку громади.

Залежно від мети, на яку направлені, інструменти, які використовує місцева влада при управлінні розвитком громади, можна поділити на три великі групи [21, с. 28]:

1) інструменти, направлені на підтримку успішного функціонування бізнесу, що вже існує, та створення нового бізнесу (тренінги, навчання, консультації, підтримка та супровід, спрощені процедури отримання дозволів, доступ до оренди майна, пільгові кредити, прозорий доступ до інформації);

2) інструменти, направлені на залучення інвестицій та приваблення бізнесу на територію (розробка інвестиційних паспортів громад, формування дорожньої карти інвестора, встановлення пріоритетів розвитку території, підготовка майданчиків для інвесторів та інші)

3) інструменти, направлені на формування та розвиток інституцій, діяльність яких сприяє місцевому розвитку (робота агенцій місцевого розвитку, асоціацій місцевого бізнесу, бізнес-інкубаторів, фондів підтримки підприємництва, ЦНАПів, інформаційно-консультативних центрів та інших).

Залежно від типу підтримки, яку місцева влада надасть бізнесу (вже існуючому чи новому), інструменти при управлінні місцевим економічним розвитком можна поділити на [21-22]:

1) інструменти прямої підтримки (підготовка майданчиків для інвесторів, супровід інвестора, формування системи місцевих стимулів та фінансової підтримки для місцевого бізнесу, консультації, навчання, доступ до інформації та інші);

2) інструменти опосередкованої підтримки місцевого бізнесу (маркетинг території, розбудова інфраструктурної мережі та системи комунікацій, формування організаційної культури в громаді, розвиток людських ресурсів в громаді, відновлення історичних та культурних пам'яток та інші).

Для успішного втілення стратегії сталого розвитку влада Клесівської громади має використовувати їх усі (котрісь більше, котрісь менше), бо саме від їх вчасного і правильного застосування залежить результативність взаємодії влади на бізнесу. На даному етапі для Клесівської громади важливим завданням виступає збільшення кількості підприємців, котрі працюють на території громади. На нашу думку, доречним інструментом, який сприятиме виконанню цього завдання, є створення коворкінг-центру, що має на меті поряд із підтримкою вже існуючого бізнесу надання підтримки підприємцям-початківцям. Метою реалізації даного проекту є створення простору, в якому одночасно чи по чергово можуть працювати декілька підприємців, що потребують місця для праці. В коворкінгу вони можуть орендувати місце для ведення власної діяльності.

Якщо говорити про переваги від реалізації проекту коворкінгу, то їх матимуть як підприємці, так і громада, про що свідчать дані таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Переваги від наявності коворкінг-центру в Клесівській громаді

Для бізнесу	Для влади громади
1	2
- наявність місця для праці	- підтримка підприємців-початківців
- економія на оренді	- підвищення рівня зайнятості жителів громади
- ділова і комфортна обстановка сприяє ефективній роботі	- покращення іміджу громади
- центр може стати місцем для цікавих ділових знайомств і налагодження партнерства	- можливість проведення колективних заходів для громади
- можливість орендувати необхідне для роботи обладнання	- додатковий дохід до бюджету

Джерело: сформовано автором

Етапи для реалізації проекту по створенню коворкінг-центру в Клесівській громаді зображені на рисунку 3.5.

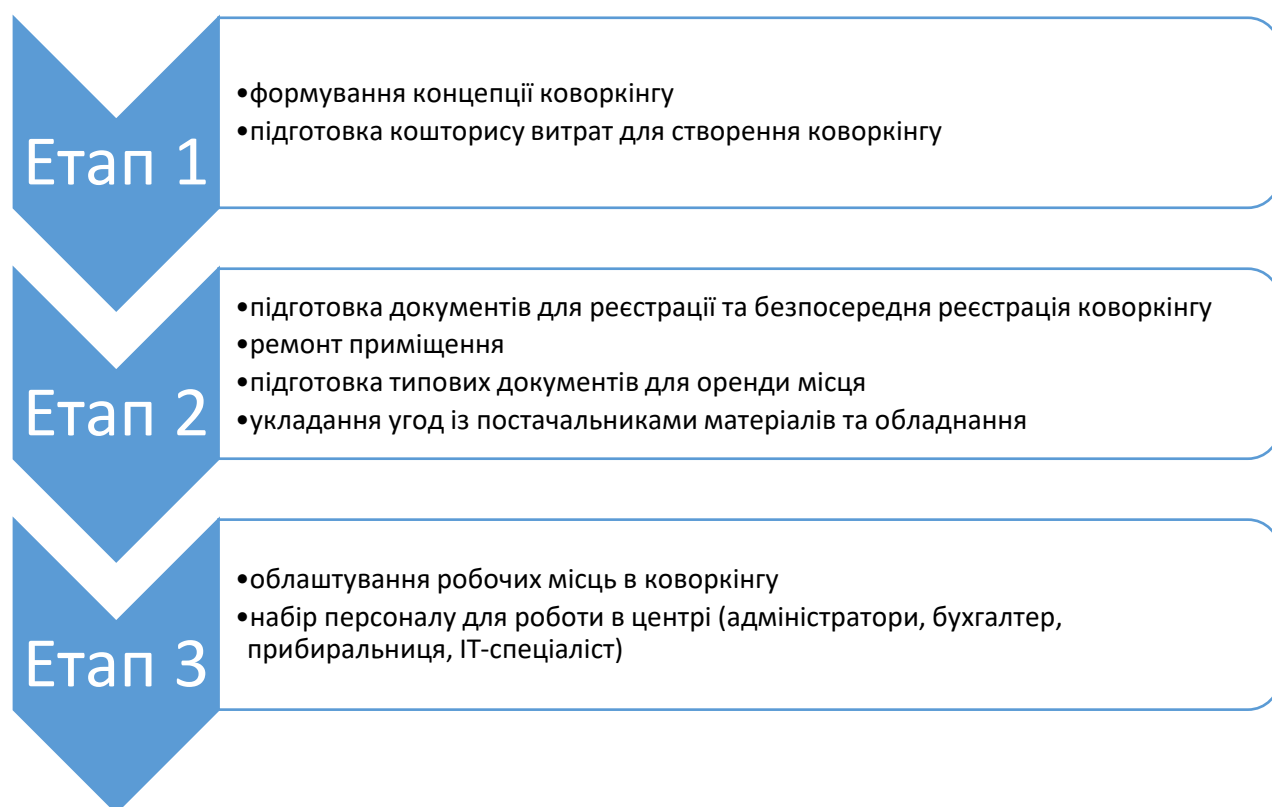

Рисунок 3.5 – Етапи реалізації проекту коворкінг-центру в Клесівській громаді

Джерело: сформовано автором

Зрозуміло, що для того, щоб коворкінг-центр виконував своє призначення, він має знаходитися в приміщенні, в якому є всі зручності. Пропонуємо облаштувати коворкінг-центр в приміщенні ЦНАПу, який недавно був відремонтований. Саме тому приміщення потребуватиме мінімального перепланування і косметичного ремонту. Також для створення центру потрібно закупити меблі та техніку.

На даний момент пропонуємо створити невеличкий коворкінг, котрий з часом можна буде розширити. Коворкінг включатиме open-офіс із 5 робочими місцями, а також кімнату для командної роботи на 10 осіб. Кошторис витрат на створення коворкінг-центру Клесівської громади подано в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Кошторис витрат на створення коворкінг-центру в Клесівській громаді

№ п/п	Стаття витрат	Величина витрат, тис. грн.
1	2	3
1	Ремонт приміщення (косметичний)	40,0
2	Проведення і підключення інтернету	2,2
3	Меблі	65,0
	- меблі для обладнання робочих місць в open-офісі і кімнати командної роботи (столи, стільці, комп'ютерні крісла, шафки для паперів)	50,0
	- меблі для відпочинку (дивани, пуфи, журнальні столики, вішаки для одєжі)	15,0
4	Техніка	217,0
	- офісна техніка для обладнання робочих місць (комп'ютери, сканери, принтери, модеми)	185,0
	- офісна техніка для кімнати командної роботи (проектор з екраном, магнітна дошка з маркерами)	25,0
	- кухонна техніка (мікрохвильова піч, електрочайник, кавоварка, кулер)	5,5
	- техніка для прибирання	1,5
5	Інше (жалюзі, вазони, декор)	3,0
	Разом	327,2

Джерело: сформовано автором

Отже, для створення коворкінг-центру в Клесівській громаді потрібно витратити 327,2 тис. грн.

Окрім капітальних витрат на створення коворкінг центру для його успішного функціонування потрібні ще поточні витрати. Їх розрахунок подано таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Поточні місячні витрати на функціонування коворкінг-центру в Клесівській громаді

№ п/п	Стаття поточних витрат	Величина витрат, тис. грн.
1	2	3
1	Комунальні платежі	4,0
2	Інтернет	0,3
3	Канцтовари	1,0
4	Інші витрати	2,0
	Разом	7,3

Джерело: сформовано автором

Таким чином, місячні поточні витрати на функціонування коворкінг-центру становлять 7,3 тис. грн.

Для підприємців та інших клієнтів робота в коворкінг-центрі буде платною. Розцінки на використання коворкінгу відображені в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Розцінки на використання коворкінгу

№ п/п	Вид послуги	Вартість, грн.
1	2	3
1	Разова денна оренда робочого місця	150
2	Вартість місячного абонементу	2000
3	Вартість оренди центру як конференц-залу (за день)	800

Джерело: сформовано автором

Для надання ефективних послуг з коворкінгу для центру потрібно найняти працівників. Штатний розпис коворкінг-центру Клесівської громади подано в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9 – Запропонований штатний розпис коворкінг-центру Клесівської громади

Посада	Кількість посад	Посадовий оклад, грн.
1	2	3
Директор-бухгалтер	1	9500
Адміністратор	2	8000
ІТ-спеціаліст	1	8250
Прибиральниця	1	6700

Джерело: сформовано автором

Як бачимо, штатний розпис коворкінг центру передбачає 5 посад.

Отже, управління місцевим економічним сталим розвитком – це системна діяльність, котра направлена на об'єднання зусиль мешканців, бізнесу і влади з метою налагодження партнерства, що веде до формування сприятливого клімату для усіх учасників і зростання спроможності Клесівської громади. Управління місцевим сталим економічним розвитком Клесівської громади в кінцевому підсумку має на меті сформувати сприятливі умови для ведення бізнесу та залучення інвестицій, що веде до покращення рівня життя мешканців громади.

РОЗДІЛ 4

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

4.1 Проведення рятувальних та інших невідкладних робіт при надзвичайних ситуаціях

Унаслідок надзвичайних ситуацій у населених пунктах країни і на підприємствах можуть виникнути руйнування, зараження місцевості радіоактивними та хімічними речовинами. Люди можуть опинитися у завалах, пошкоджених та палаючих будинках, інших непередбачуваних ситуаціях. У зв'язку з цими обставинами буде потрібне проведення заходів із рятування людей, надання їм допомоги, локалізації аварій та усунення пошкоджень. При вирішенні цих проблем виходять з того, що в осередках ураження і районах лиха будуть проводитися не тільки суто рятувальні роботи, а й деякі невідкладні, що не пов'язані з рятуванням людей.

Сутність рятувальних та інших невідкладних робіт (РіНР) – це усунення безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей, відновлення життєзабезпечення населення, запобігання або значне зменшення матеріальних збитків. Рятувальні та інші невідкладні роботи включають також усунення пошкоджень, які заважають проведенню рятувальних робіт, створення умов для наступного проведення відновлювальних робіт.

При проведенні РіНР великого значення має дотримання певних умов. Такими умовами є: своєчасне створення угруповань, сил, що залучаються для проведення РіНР; своєчасне ведення розвідки; швидкий рух і введення сил у осередок ураження; безперервне проведення РіНР до їх повного завершення; тверде й оперативне управління силами, що залучаються до проведення РіНР; всебічне забезпечення їх діяльності.

РіНР поділяють на рятувальні роботи і невідкладні роботи.

До рятувальних робіт відносять:

- розвідка маршруту руху сил, визначення обсягу та ступеня руйнувань, розмірів зон зараження, швидкості і напрямку розповсюдження зараженої хмари чи пожежі;

- локалізація та гасіння пожеж на маршруті руху сил та ділянках робіт;

- визначення об'єктів і населених пунктів, яким безпосередньо загрожує небезпека;

- визначення потрібного угруповання сил і засобів запобігання і локалізації небезпеки;

- пошук уражених та звільнення їх з-під завалів, пошкоджених та палаючих будинків, із загазованих та задимлених приміщень;

- розкриття завалених захисних споруд та рятування з них людей;

- надання потерпілим першої допомоги та евакуація їх (при необхідності) у лікувальні заклади;

- вивіз або вивід населення із небезпечних місць у безпечні райони;

- організація комендантської служби, охорона матеріальних цінностей і громадського порядку;

- відновлення життєздатності населених пунктів і об'єктів; – пошук, розпізнавання і поховання загиблих;.

- санітарна обробка уражених;

- знезараження одягу, взуття, засобів індивідуального захисту, територій, споруд, а також техніки;

- соціально-психологічна реабілітація населення.

До невідкладних робіт відносять:

- прокладання колонних шляхів та улаштування проїздів (проходів) у завалах та на зараженій території;

- локалізація аварій на водопровідних, енергетичних, газових і технологічних мережах;

- ремонт та тимчасове відновлення роботи комунально-енергетичних систем і мереж зв'язку для забезпечення рятувальних робіт;

- зміцнення або руйнування конструкцій, які загрожують обвалом і безпечному веденню робіт;

Рятувальні та інші невідкладні роботи здійснюються у три етапи.

На першому етапі вирішуються завдання:

- щодо екстреного захисту населення;
- з запобігання-розвитку чи зменшення впливу наслідків;
- з підготовки до виконання РіНР.

Основними заходами щодо екстреного захисту населення є:

- оповіщення про небезпеку;
- використання засобів захисту;
- додержання режимів поведінки;
- евакуація з небезпечних у безпечні райони;
- здійснення санітарно-гігієнічної, протиепідемічної профілактики і надання медичної допомоги;

- локалізація аварій;
- зупинка чи зміна технологічного процесу виробництва;
- попередження (запобігання) і гасіння пожеж.

На другому етапі проводяться:

- пошук потерпілих;
- витягання потерпілих з-під завалів, з палаючих будинків, пошкоджених транспортних засобів;

- евакуація людей із-зони лиха, аварії, осередку ураження;
- надання медичної допомоги;
- санітарна обробка людей;
- знезараження одягу, майна, техніки, території;
- проведення інших невідкладних робіт, що сприяють і забезпечують здійснення рятувальних робіт.

На третьому етапі вирішуються завдання щодо забезпечення життєдіяльності населення у районах, які потерпіли від наслідків НС:

- відновлення чи будівництво житла;

- відновлення енерго-, тепло-, водо-, газопостачання, ліній зв'язку;
- організація медичного обслуговування;
- забезпечення продовольством і предметами першої необхідності;
- знезараження харчів, води, фуражу, техніки, майна, території;
- соціально-психологічна реабілітація;
- відшкодування збитків;
- знезараження майна, території, техніки.

Відновлювальні роботи здійснюють спеціально створені підрозділи (бригади). Залежно від рівня надзвичайної ситуації (загальнодержавного, регіонального, місцевого чи об'єктового) для проведення РіНР залучаються сили і засоби ЦО центрального, регіонального або об'єктового підпорядкування.

4.2 Особливості заходів електробезпеки для працівників Клесівської селищної ради

Згідно чинних нормативних актів голова сільської ради має забезпечити повну і вичерпну інформацію працівників та їх уповноважених представників з питань охорони праці про можливі небезпечні ситуації, про вжиті заходи для їх запобігання або їх ліквідації та про дії працівників у аварійних ситуаціях.

Електробезпека – система організаційних та технічних заходів і засобів, що забезпечують захист людей від шкідливого та небезпечного впливу електричного струму, електричної дуги, електромагнітного поля і статичної електрики. Тобто електробезпека – це відсутність будь-яких факторів з боку електроустановки, які можуть створити загрозу і небезпеку життю і здоров'ю людини. Не варто під терміном «електроустановка» розуміти щось таке, що може знаходитись поза межами ради. Адже, наприклад, настільна лампа це також електроустановка, тобто пристрій, в якому є перетворення електричної енергії в той чи інший вид енергії (світлову, механічну, теплову), і буде вважатись електроустановкою.

Заходи електробезпеки, на які звертають особливу увагу в Клесівській сільській раді:

1. Облаштування електромережі, зокрема:

- правильний розподіл навантаження на всі приміщення ради;
- правильний розподіл електромережі за призначенням (наприклад: освітлення – це одна група, робоча зона – інша);
- якість самих комплектуючих електромережі (розетки, вимикачі, лампи, світильники);
- чи є потенціал для збільшення навантаження (на випадок створення додаткових робочих місць);
- використання офісного обладнання, в якому електроенергія застосовується за призначенням згідно з технічними рекомендаціями виробника.

2. Виважений підхід до питання використання стаціонарних або мобільних електрогенераторів для зменшення енергозалежності:

- консультація зі спеціалістом електротехнічного фаху щодо вибору генератора відповідно до потреб енергоспоживання;
- якщо електрогенератор стаціонарний – необхідно виконати вимоги, зазначені у відповідних нормативних документах;
- якщо електрогенератор мобільний (бажано з вмонтованою автоматикою введення резерву) – правильно виконати підключення з урахуванням можливих наслідків у випадку появи струму в зовнішній електромережі.

3. Проведення інструктажів з охорони праці з питань електробезпеки.

Одним з важливих заходів попередження електротравматизму в Клесівській сільській радіє проведення інструктажів з охорони праці з питань електробезпеки. Доцільно проводити інструктажі у формі співбесіди.

Тому під час проведення вступного інструктажу в досліджуваній раді зупиняються на наступних питаннях:

- в чому саме полягає небезпека електроструму;
- як впливає дія струму на тіло людини та можливі наслідки для життя та здоров'я;
- фактори, за яких людина може потрапити під дію струму;
- перша допомога при ураженні електричним струмом;

- як вберегти себе та оточуючих від вражаючих факторів струму при стихійних лихах, аваріях.

Вимоги до безпеки під час роботи з екранними пристроями та використання побутових електроприладів в Клесівській сільській раді:

1) щодня перед початком роботи необхідно очищати монітор від пилу та інших забруднень;

2) після закінчення роботи комп'ютер і інші пристрої мають бути виключені з електричної мережі;

3) у разі виникнення аварійної ситуації необхідно негайно відключити комп'ютер і пристрої від електричної мережі.

Не допускається:

- виконувати технічне обслуговування, ремонт і налагодження екранних пристроїв безпосередньо на робочому місці працівника під час роботи з екранними пристроями;

- відключати захисні пристрої, самочинно проводити зміни у конструкції та складі екранних пристроїв або їх технічне налагодження;

- працювати з екранними пристроями, у яких під час роботи виникають нехарактерні сигнали, нестабільне зображення на екрані та інші несправності.

ВИСНОВКИ

В представленій роботі досліджено основні аспекти сталого розвитку громади, його компоненти та визначено напрямки удосконалення управління сталим розвитком Клесівської територіальної громади.

В проведеному дослідженні висвітлено сутність концепції сталого розвитку, визначено територіальні громади як основу впровадження даної концепції в Україні, проаналізовано систему управління сталим розвитком в Клесівській громаді та її стратегію сталого розвитку, а також запропоновано напрями вдосконалення управління сталим розвитком і досліджуваній громаді.

Одержані результати дослідження відображають рівень досягнення поставлених мети і завдань та надають наступні висновки та пропозиції, зокрема:

1. Вказано, що сьогодні в суспільстві, зокрема в економічній, екологічній чи демографічній сферах, відбувається дуже багато змін. Велика кількість проблем пов'язано із тим, що зростає використання ресурсів і досить скоро планета не зможе задовольняти потреби людства. Для зниження гостроти проблем було запропоновано концепцію сталого розвитку, відповідно до якої в суспільстві треба досягнути економічну і соціальну справедливість, а також збереження довкілля й відновлення природних ресурсів. Порушення балансу між економічною, екологічною і соціальною компонентами веде до того, що якість життя людини в цьому суспільстві погіршиться.

2. Визначено, що реалізація концепції сталого розвитку в Україні процес має починатися із територіальної громади і рухатись до рівня держави чи світового рівня, тобто знизу-вверх. Для громад сталий розвиток виражається у економічному розвитку, рівному доступу мешканців громади до усіх публічних послуг та послуг охорони здоров'я, соціальному благополуччі, досягненні чистоти навколишнього середовища та екологічної безпеки території.

3. Вивчено, що Клесівська територіальна громада (скорочено Клесівська ТГ) знаходиться в Сарненському районі Рівненської області. Громада утворена 6

листопада 2015 року під час проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. Центром громади є смт Клесів. Загальна територія громади дорівнює 33773,2 га. Центральним управлінським органом громади є Клесівська селищна рада чисельністю 37 осіб.

4. Досліджено Клесівську громаду з позицій сталого розвитку в розрізі трьох основних компонент: економічної, соціальної та екологічної. На території Клесівської громади є поклади багатьох корисних копалин, тому тут працюють сильні добувні підприємства, але їх діяльність шкодить довкіллю. На території Клесівської громади зареєстровано 202 фізичні особи-підприємці та 103 юридичні особи, котрі працюють в сферах роздрібної торгівлі, громадського харчування, зв'язку, житлово-комунальної сфери та інших. Населення громади дорівнює 10514 жителів, найбільшу частку з них займає доросле працездатне населення. В складі громади є усі необхідні заклади соціальної інфраструктури, проте вони перебувають в різному стані (деякі вже відремонтовані, деякі ще потребують ремонту). В громаді багато уваги приділяють системі поводження з твердими побутовими відходами. Загалом стан громади з позиції сталого розвитку задовільний, проте владі потрібно ще багато зробити для вирішення проблем і успішної реалізації концепції сталого розвитку.

5. Проаналізовано стратегію сталого розвитку Клесівської громади, реалізація котрої передбачається протягом 2021-2027 років. Розробкою стратегії займалася спеціально створена робоча група. Основою розробки стратегії виступили результати опитування мешканців громади та наради робочої групи. Стратегія Клесівської направлена саме на реалізацію принципів сталого розвитку, тобто збалансованості уваги на економічних, соціальних і екологічних пріоритетах при виборі напрямків розвитку громади. Для кожного напрямку запропонована певна кількість операційних цілей, досягненню котрих сприяють виконання окреслених завдань. Для виконання усіх поставлених завдань заплановано реалізацію 156 проєктів.

6. Рекомендовано до процесів планування та впровадження стратегії сталого розвитку в Клесівській громаді поряд із владою залучати мешканців громади.

Залучивши жителів до усіх управлінських процесів громади, влада Клесівської громади отримає відповідь на важливе запитання: як зробити діяльність влади прозорою та ефективною, що веде до створення успішних умов для сталого розвитку дослідженої громади. З метою підвищення ефективності зустрічей із мешканцями щодо питань управління сталим розвитком в Клесівській громаді необхідне їх ретельне планування (питань для обговорення, процесу проведення, правил спілкування). Вартість організації і проведення зустрічі влади і мешканців для покращення процесів управління сталим розвитком Клесівської громади становить 4450 грн., проте вона може коливатися залежно від ситуації.

7. Рекомендовано з метою удосконалення управління економічним сталим розвитком створити коворкінг-центр, що має на меті поряд із підтримкою вже існуючого бізнесу надавати підтримку підприємцям-початківцям. Метою реалізації даного проекту є створення простору, в якому одночасно чи по чергово можуть працювати декілька підприємців, що потребують місця для праці, орендуючи місце для діяльності. На даний момент ватро створити невеличкий коворкінг, котрий з часом можна буде розширити. Коворкінг включатиме орен-офіс із 5 робочими місцями, а також кімнату для командної роботи на 10 осіб. Для створення коворкінг-центру в Клесівській громаді потрібно витратити 327,2 тис. грн., місячні поточні витрати на функціонування коворкінгу 7,3 тис. грн. Для підприємців та інших клієнтів робота в коворкінг-центрі буде платною. Штатний розпис коворкінг центру передбачає 5 посад.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вальд Б. Сталий розвиток: що це, чому це важливо та до чого тут Україна.
URL: <https://ucap.io/stalyj-rozvytok-shho-cze-chomu-cze-vazhlyvo-ta-do-chogo-tut-ukrayina/>
2. Сталий розвиток. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok>
3. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BD%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA-%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%83-%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%96-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83-%D0%B4%D0%BE-2030-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83>
4. Цілі сталого розвитку. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cili-stalogo-rozvitku>
5. Бех В. П., Бех Ю. В., Туленков М. В., Кравченко А. А., Макаренко Л. М., Рябека О. Г., Крохмаль Н. В., Чепак В. В., Чепуренко Я. О. Управління сталим розвитком : підручник для магістрів з управління та адміністрування. За заг. ред. В. П. Беґа, М. В. Туленкова. Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр наукових досліджень проблем управління сталим розвитком. Київ : Каравела, 2018. 538 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/33254>
6. Кожина А. В. Основні тенденції публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах глобалізації. Вчені записки Таврійського

національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2017. Том 28 (67). № 1. С. 46-51. URL: https://www.academia.edu/38508840/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BC_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%BC_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_%D0%B2_%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85_%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97

7. Управління сталим розвитком в умовах глобальних викликів: методологія та практика : монографія / за заг. ред. проф. І. М. Писеревського ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: «Друкарня Мадрид», 2017. 334 с. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/NAUKA/2017____.pdf

8. Національний стандарт України ДСТУ ISO 37101:2019 (ІСО 37101:2016, IDT) Сталий розвиток у громадах. Система управління сталим розвитком. Вимоги та настанови щодо використання. URL: <https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/37101-2016.pdf>

9. Тодюрюк С. Детермінанти сталого розвитку територіальних громад. Сталий розвиток місцевих громад: роль економічної освіти та науки / Матеріали науково-практичної конференції (9-10 листопада 2017 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. 160 с. С. 15-18. URL: http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/maket_09-10_Nov_2017.pdf

10. Територіальні громади як лідери якісних змін сталого розвитку. URL: <https://ecolog-ua.com/news/terytorialni-gromady-yak-lidery-yakisnyh-zmin-stalogo-rozvytku#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%E2>

%80%93%20%D1%86%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8,%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%96%20%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%85%20%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%8C.

11. Патинська М. М. Формування категорії "сталий розвиток територіальних громад" в умовах євроінтеграційної перспективи. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/27362/1/P.32-33.pdf>

12. Лопатинський Ю. Концепція сталого розвитку в економічній освіті та науці. Сталий розвиток місцевих громад: роль економічної освіти та науки / Матеріали науково-практичної конференції (9-10 листопада 2017 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. 160 с. С. 5-8. URL: http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/maket_09-10_Nov_2017.pdf

13. Старикова Г. Удосконалення управління сталим розвитком регіону. Věda a perspektivy. 2022. № 3 (10). С. 64-75. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/1302/1300>

14. Якименко І. Л., Петрашко Л. П., Димань Т. М., Салавор О. М., Шаповалов Є. Б., Галабурда М. А., Ничик О. В., Мартинюк О. В. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти: Підручник. Київ: НУХТ, 2022. 337 с. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7990/1/stratetiia_staloho.pdf

15. Офіційний сайт Клесівської територіальної громади. URL: <https://klesivska-gromada.gov.ua/>

16. Структура Клесівської селищній раді Сарненського району Рівненської області. URL: <https://klesivska-gromada.gov.ua/struktura-aparatu-13-56-52-17-12-2020/>

17. Бюджет Клесівської громади за 2021 рік. URL: <https://klesivska-gromada.gov.ua/2021-rik-16-42-46-11-01-2021/>

18. Бюджет Клесівської громади за 2022 рік. URL: <https://klesivska-gromada.gov.ua/2022-08-11-39-04-01-2022/>

19. Стратегія сталого розвитку Клесівської територіальної громади на 2021-2027 роки. URL: <https://klesivska-gromada.gov.ua/strategiya-stalogo-rozvitku-klesivskoi-teritorialnoi-gromadi-na-20212027-roki-15-03-00-25-10-2021/>

20. Планування місцевого сталого розвитку. Посібник з формулювання стратегії місцевого сталого розвитку. ПРООН, Муніципальна програма сталого розвитку. Київ, 2005. 69 с. URL: http://msdp.undp.org.ua/data/publications/losd_manual_ukr.pdf

21. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с. URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf>

22. Марушевський Г. Б., Нижник О. М. Методичні рекомендації для врахування Цілей сталого розвитку в стратегіях розвитку територіальних громад. Підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ «Інтеграція положень Конвенцій Ріо у національну політику України». 2017. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B2%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%86%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%B9-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83-%D0%B2-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%D1%85-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B>

0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85-
%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4

23. Воробей В. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: корисні поради та кращі практики. Заг. ред. Келічавий Б., Юрків В. Підготовлено в рамках Програми USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). 2021. Програма USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)

24. Васійчук В. О., Гончарук В. Є., Качан С. І., Мохняк С. М. Основи цивільного захисту: Навч. посібник. Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2010. 417с. URL: <http://opcb.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/09/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%92.%D0%9E.-%D0%92%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA-%D1%82%D0%B0-%D1%96%D0%BD.pdf>

25. Матяж В. Про заходи з електробезпеки для працівників офісу. Охорона праці і пожежна безпека. 2019. №6. URL: <https://oppb.com.ua/articles/pro-zahody-z-elektrobezpeky-dlya-pracivnykiv-ofisu>